

Ewaluacja zewnętrzna

realizacji

Lokalnej Strategii Rozwoju

Lokalnej Grupy Działania „Polesie”

na lata 2016-2024

Realizacja:

OMIKRON Mariusz Wachowicz

1. Wstęp

Ewaluacja i zasady jej prowadzenia w LGD wynikają z wytycznych nr 5/3/2017 i 10/1/2022 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Planowane cele, metody i narzędzia ewaluacyjne mieszczą się z w zakresie wytyczonym przez Podręcznik Monitoringu i Ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju z marca 2017 roku. Niemniej potrzeba ewaluacji wynika również z samego procesu realizacji Strategii oraz konieczności ciągłej dbałości o utrzymanie wysokiej jakości podejmowanych interwencji.

Zmiany społeczne i gospodarcze sprawiają, że konieczna jest analiza Strategii pod kątem jej aktualności, ale także sprawności i efektywności jej dotychczasowej realizacji oraz użyteczności podejmowanych działań i przyjmowanych rozwiązań. Rzetelne ocenienie Strategii na tym etapie wdrażania wymaga nie tylko przyjrzenia się uzyskanym efektom, ale także samemu procesowi, aby można było zidentyfikować elementy wymagające poprawy. Uzyskane wyniki zostaną wykorzystane przez LGD w kolejnym okresie programowania 2021-2027.

Niniejszy raport jest zwięźczeniem ewaluacji prowadzonej w LGD pomiędzy kwietniem, a listopadem 2022 roku. Jednak dane wykorzystane w raporcie pochodzą z różnych okresów od rozpoczęcia realizacji strategii w 2016 roku do 31 grudnia 2021. Oprócz danych z monitoringu prowadzonego systematycznie przez organy LGD, w planach komunikacji określone są konkretne działania mające na celu pozyskiwanie informacji oraz dzielenie się nimi z interesariuszami i ze społecznością. Działania te, szczególnie polegające na ankietowaniu odpowiednich grup respondentów, prowadzone były przez LGD systematycznie, według harmonogramu zapisanego w planie komunikacji.

Większość procesu zbierania danych potrzebnych do ewaluacji spoczywa na pracownikach Lokalnej Grupy Działania. Bez nich, ich systematycznej pracy i zaangażowania nie udało się zgromadzić materiału do napisania niniejszego dokumentu. Podziękowania należą się nie tylko Pani Prezes, pracownikom, i członkom Zarządu ale także zaangażowanym w wywiady członkom Rady, uczestnikom spotkań grupowych, wnioskodawcom i beneficjentom. Nie można zapomnieć również o szeregowych członkach Stowarzyszenia, sympatykach oraz wszystkich respondentach, którzy rzetelnie wypełniali ankiety.

2. Streszczenie najważniejszych wyników badania

- Teren gmin objętych funkcjonowaniem LGD "Polesie" zamieszkiwało w 2021 roku 62 557 osób. To nieznaczny spadek liczby ludności w porównaniu do roku 2015, kiedy mieszkańców było 63 478. Trend depopulacyjny obserwuje się również w województwie lubelskim.
- Na badanym obszarze maleje odsetek ludności w wieku produkcyjnym w stosunku do ogólnej liczby ludności. Przeciętnie w 2021 roku na terenie gmin LGD "Polesie" poziom badanego wskaźnika wynosił 60%; to podobnie, choć nieco więcej niż w województwie (59,4%).
- Wskaźnik obciążenia demograficznego dla gmin LGD wynosi 16,5%. W województwie lubelskim odsetek osób po 65. roku życia jest wyższy -- 19,5%. W latach 2015-2021 na badanym obszarze seniorów przybywa; średnio o 15,3%.
- Zmniejsza się liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Przeciętnie, na terenach gmin LGD było ich w 2020 roku 622 – to o 43,3% mniej niż w roku 2015.
- Zwiększa się także liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON; na 10 tysięcy ludności, było ich w 2021 roku na badanym obszarze średnio ponad 638; to 18,9% wzrost w porównaniu z rokiem 2015. Wzrost na tym samym poziomie obserwuje się w całym województwie.
- Na terenie gmin LGD zmniejsza się liczba osób bez pracy; przeciętnie na badanym obszarze było ich 188; to 37% spadek badanego wskaźnika w latach 2015-2021. W sumie, na terenie gmin należących do LGD "Polesie" bezrobotnych było 1692, z czego 751 to mężczyźni, a 941 to kobiety.
- Zdania mieszkańców na temat jakości życia w gminie są podzielone; 41% osób uważa, że jest to dobre miejsce do życia, w którym mogą oni realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby, podczas gdy 29% jest przeciwnego zdania.
- Najpozytywniej, z różnych obszarów funkcjonowania gminy, badani oceniają atrakcyjność turystyczną oraz infrastrukturę drogową. Najgorzej wypadają możliwości zatrudnienia poza rolnictwem oraz działania na rzecz osób przed 34. rokiem życia.
- Począwszy od 2016 roku 57% respondentów osobiście korzystało z obiektów finansowanych ze środków unijnych, z czego 19% wszystkich odpowiadających korzystało z nich często.
- Infrastruktura drogowa to obszar, który -- zdaniem odpowiadających -- najbardziej potrzebuje dofinansowania. W dalszej kolejności ankietowani wymieniają infrastrukturę i ofertę sportową i rekreacyjną oraz zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem. Na promocję obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych, turystyki dodatkowe środki przeznaczyłoby 14% osób.
- 88% ankietowanych przychylnie ocenia funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania, z czego 65% wszystkich badanych ocenia ją bardzo dobrze.

- Funkcjonowanie Biura zostało ocenione bardzo pozytywnie; ankietowani najbardziej doceniają to, że godziny pracy biura LGD są dogodne dla klientów oraz że łatwo jest umówić się na spotkanie z jego pracownikami.
- Odpowiadający są zgodni co do tego, że pracownicy są mili, kompetentni, zaangażowani w wykonywaną pracę i rzetelni w udzielaniu informacji i porad.
- Według ankietowanych biuro LGD najlepiej funkcjonuje w zakresie prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych dla mieszkańców, organizacji naborów wniosków oraz informowania członków LGD o funkcjonowaniu Stowarzyszenia.
- 94% badanych uważa, że nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców, z czego co trzeci ze wszystkich odpowiadających twierdzi, że wpisywały się one w potrzeby lokalnej społeczności idealnie.
- Według ankietowanych realizowane w LGD nabory wniosków najbardziej pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych ze słabą dostępnością do infrastruktury publicznej. 69% uważa, że dzięki nim poprawiła się kondycja sektora organizacji pozarządowych, a 68% -- że osłabiły się znieczulice społeczne i procesy defaworyzacji określonych grup społecznych.
- Zdecydowana większość odpowiadających uważa, że środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane z korzyścią dla społeczności, z czego 60% wszystkich badanych twierdzi, że zdecydowanie tak było.

1.	Wstęp	2
2.	Streszczenie najważniejszych wyników badania.....	3
3.	Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.....	6
3.1.	Cel główny i cele szczegółowe badania	6
3.2.	Zakres przedmiotowy badania.....	6
3.3.	Kryteria ewaluacyjne.....	6
3.4.	Pytania badawcze	7
4.	Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania.....	9
5.	Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.....	14
5.1.	Charakterystyka obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju.....	14
5.2.	Opinie i potrzeby mieszkańców obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju.....	21
5.3.	Funkcjonowanie LGD	28
5.4.	Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju	40
6.	Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze	45
7.	Podsumowanie, wnioski i rekomendacje.....	50
8.	Spis tabel i wykresów	52
9.	Aneksy tworzone w toku realizacji badania	54
9.1.	Scenariusz wywiadu pogłębianego z wnioskodawcami/beneficjentami:	54
9.2.	Scenariusz wywiadu pogłębianego z przedstawicielami gmin:	54
9.3.	Ankieta kierowana do wnioskodawców, beneficjentów i członków LGD	55
9.4.	Ankieta kierowana do mieszkańców obszaru LGD	62
9.5.	Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego.....	70

3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.

3.1. Cel główny i cele szczegółowe badania

Celem głównym badania jest przeprowadzenie ewaluacji zewnętrznej funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania oraz realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność.

Cele szczegółowe:

- Wypełnienie obowiązku przeprowadzenia ewaluacji zewnętrznej (zgodnie z Wytycznymi 5/3/2017 i 10/1/2022 MRiRW).
- Uzyskanie użytecznych informacji na temat wdrożenia LSR.
- Opracowanie rekomendacji oraz planu ich wdrożenia.
- Wykorzystanie wyników badań społecznych we wstępnej konceptualizacji kolejnej LSR

3.2. Zakres przedmiotowy badania

Realizacja LSR: stopień realizacji celów i wskaźników, stopień realizacji wybranych operacji, wykorzystania budżetu, jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur, oddziaływanie realizacji LSR na rozwój lokalny, bariery realizacji LSR, jakość procesu partycypacji, operacji i procedur.

Działalność biura: efektywność pracy biura i organów LGD, ocena przebiegu konkursów, ocena sposobu przepływu informacji, efektywność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności, innowacyjność, proces rozwoju pracowników, efektywność animacji i doradztwa, ochrona danych osobowych, jakość procesu archiwizacji i monitoringu.

Funkcjonowanie partnerstwa: jakość podejmowanych uchwał, skuteczność nadzoru nad biurem LGD, jakość reakcji na zmieniające się warunki, umiejętność współpracy i atmosfera pracy, skuteczność działań strategicznych, jakość współpracy regionalnej i ponadregionalnej, jakość relacji z otoczeniem i promocji.

3.3. Kryteria ewaluacyjne

Kryteria ewaluacyjne stosowane w badaniach to: **skuteczności** bezpośrednio pozwalająca ocenić, na ile efektywne są działania w zakresie osiągnięcia celów określonych w dokumentach programowych oraz jak skuteczna jest działalność biura LGD. Z kryterium skuteczności powiązane jest również kryterium **użyteczności**, które rozumiane jest, jako kryterium pozwalające ocenić stopień zaspokojenia istotnych potrzeb grup docelowych lub przyczynienia się do rozwiązania problemów, niezależnie od tego, czy były one zasygnalizowane przez cele interwencji. Zastosowane będzie także kryterium **trwałości**.

Trwałość – w przypadku tego badania – pozwoli ocenić, w jakim stopniu pozytywne efekty zrealizowanych interwencji (na poziomie celów) mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tych projektów na proces rozwoju społeczności lokalnej w dłuższym okresie.

3.4. Pytania badawcze

Zgodnie z wytycznymi nr 5/3/2017 i 10/1/2022 Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracowane zostały odpowiedzi na poniższe pytania badawcze zgrupowane w kategorii analitycznej:

Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli inny niż obszary poniżej)

- Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

Ocena wpływu na kapitał społeczny

- Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
- W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?

Przedsiębiorczość

- W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
- Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?

Turystyka i dziedzictwo kulturowe

- W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
- W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?

Grupy defaworyzowane

- Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
- Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
- Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?

Innowacyjność

- W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
- Jak można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

Projekty współpracy

- Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
- Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?

Ocena funkcjonowania LGD

- Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
- Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
- Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?

Ocena procesu wdrażania

- Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
- Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
- Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
- Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

Wartość dodana podejścia LEADER

- Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
- Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
- Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
- Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Dodatkowe pytania badawcze:

- Jak układała się współpraca z Samorządem Województwa?
- Jaka jest jakość i znaczenie funkcjonowania wojewódzkiej sieci LGD?

4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania

Przeprowadzenie badania wymagało zebrania informacji pochodzących z szeregu rozproszonych źródeł, dokonania ich analizy, a następnie wypracowania rekomendacji na poziomie eksperckim. Implikuje to konieczność zastosowania w badaniu szerokiego instrumentarium metod i technik badawczych, dzięki którym możliwe było zgromadzenie kompletnego i wiarygodnego materiału badawczego dotyczącego efektów realizacji LSR. W związku z powyższym, zaplanowano realizację badania z wykorzystaniem koncepcji **triangulacji** metodologicznej.

Triangulacja to zróżnicowanie źródeł danych, metod badawczych i perspektyw badawczych, dzięki któremu możliwe jest zgromadzenie wszechstronnego materiału badawczego i poddanie go kompleksowej analizie i ocenie. Triangulacja została zastosowana odnośnie do:

- źródeł danych: przeanalizowane zostały zarówno dokumenty zastane różnego typu, jak i dane pochodzące ze wcześniejszych badań; zostały one uzupełnione danymi pierwotnymi;
- metod badawczych: łączenie różnych metod badawczych w badaniu tych samych zagadnień, co pozwoliło na uchwycenie różnych aspektów badanego przedmiotu; podejście to pozwoliło też wykorzystać mocne strony każdej metody przy wzajemnej ograniczeniu ich słabości;
- perspektyw badawczych: ewaluacja została przeprowadzona przez pracowników biura LGD oraz przez zewnętrznych doświadczonych badaczy, co pozwoliło uzyskać bogatszy i bardziej wiarygodny obraz badanych zagadnień.

Poza tym zastosowany został partycypacyjny model badania, którego ideą jest jak najszersze zaangażowanie społeczności, zarówno na etapie przygotowania badania, jego realizacji, jak i wnioskowania i rekomendacji.

W odniesieniu do zakresu przedmiotowego i podmiotowego badania niezbędne było zastosowanie holistycznego podejścia do metod i technik badawczych. W każdym z zamierzeń badawczych: realizacji strategii, działaniu LGD oraz funkcjonowaniu biura zastosowane zostały cztery metody lub techniki badawcze:

Badanie źródeł zastanych (desk research)

To metoda zbierania, analizy i interpretacji danych wytworzonych niezależnie od działań badawczych prowadzonych w czasie ewaluacji. Często nazywa się ją analizą danych wtórnych. Dane te można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Pierwsze z nich znaleźć można w dokumentacji własnej instytucji. Nie zawsze odpowiadają bezpośrednio na pytania badawcze ale w znaczącym zakresie pozwalają na poznanie kontekstu funkcjonowania LGD.

Z kolei dane zewnętrzne, dane wtórne to efekty działalności innych instytucji w dziedzinie pozyskiwania informacji. Dzięki rozwojowi Internetu dostęp do tych zasobów jest obecnie

niezwykle łatwy i trudności należy szukać nie w ilości danych, ale ich segregacji. Potrzebne informacje można pozyskiwać od instytucji państwowych powołanych do zbierania informacji. Serwis internetowy GUS zawiera nieprzebrane ilości danych o funkcjonowaniu gospodarki, instytucji, firm i organizacji. **Bank Danych Lokalnych**, który jest największym w Polsce uporządkowanym zbiorem informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej, demograficznej, społecznej oraz stanie środowiska, opisującym województwa, powiaty oraz gminy jako podmioty systemu organizacji społecznej i administracyjnej państwa, a także regiony i podregiony stanowiące elementy nomenklatury jednostek terytorialnych. Jednakże w wielu przypadkach dane ze źródeł zastanych są niewystarczające, zbyt powierzchowne, zbyt ogólne lub nieaktualne, by na nich poprzestać, dlatego zwykle potrzebne są działania dla pozyskania danych pierwotnych.

Źródła danych zastanych wykorzystywanych w ewaluacji LGD

- dane statystyczne
- dane urzędowe
- dane gromadzone na portalach społecznościowych
- dane zastane w Lokalnej Grupie Działania
- dane ankiet doradztwa i ankiet oceny szkolenia
- dane realizacji planu komunikacji
- dane z ankiet zadowolenia mieszkańców, rozpoznawalności LGD i funkcjonowania LGD systematycznie gromadzone przez biuro LGD

Ankiety metodą CAWI

Najpopularniejszą metodą pozyskiwania danych pierwotnych są badania kwestionariuszowe. Polegają one na zadawaniu pytań pojedynczym osobom, ale w perspektywie zainteresowań znajdują się zagregowane dane ogólne dla wszystkich badanych. Pierwszym etapem tego typu badań jest sformułowanie pytań. Proces ten polega na postawieniu pytań ogólnych, zazwyczaj na etapie konceptualizacji badań. Z nich z kolei wyprowadzamy pytania szczegółowe. Odbywa się to poprzez identyfikację wskaźników, które będą nas informować o występowaniu i nasileniu zjawiska. W przypadku ewaluacji zewnętrznej prowadzonej zgodnie z wytycznymi MRiRW nr 5/3/2017 i 10/1/2022 zakres pytań został wstępnie określony w załącznikach do podręcznika ewaluacji. Niemniej z uwagi na pewne niedociągnięcia dokumentu część pytań została poprawiona i zmodyfikowana. Ponadto jak wskazano we wstępie Podręcznika ma on charakter pomocniczy nie obowiązkowy w stosunku do Wytycznych MRiRW.

Badania ankietowe były prowadzone techniką CAWI (Computer Assisted Web Interview). To badanie ankietowe przeprowadzane w Internecie. Opracowane narzędzie badawcze (kwestionariusz ankiety) wprowadzane jest do komputera w formie umożliwiającej wypełnienie ankiety na stronie internetowej użytkownika. Badania tego typu są stosunkowo tanie, nie wymagają również zaangażowania wielu realizatorów. Współczesne narzędzia umożliwiają tworzenie skomplikowanych i atrakcyjnych ankiet. Można dopasować je w

wymiarze graficznym i estetycznym. Dobór próby jest możliwy dwiema metodami. Ankiety można wysłać pod określone adresy mailowe, co w pewnym stopniu jest odpowiednikiem ankiety pocztowej wraz z jej zaletami i wadami. Innym sposobem jest zamieszczenie jej na stronie internetowej lub jako „wyskakujące okienko”. Metoda ta uniemożliwia kontrolę nad doбором próby, który jest faktycznie doбором przypadkowym, dodatkowo obarczonym błędem struktury społecznej i demograficznej użytkowników Internetu.

W badaniach ewaluacyjnych zastosowano obydwie techniki w zależności od badanych grup.

- Grupa nr 1: wnioskodawcy i beneficjenci.

Z tego względu, że dostępne są dane kontaktowe do tych osób możliwe było wykorzystanie aplikacji wysyłającej unikalne linki do ankiety internetowej na zdefiniowane wcześniej adresy mailowe. W tym przypadku nie obliczano minimalnej liczebności próby gdyż traktowano to badanie jako masowe, z założeniem przebadania całej populacji.

łącznie przebadano 128 osób.

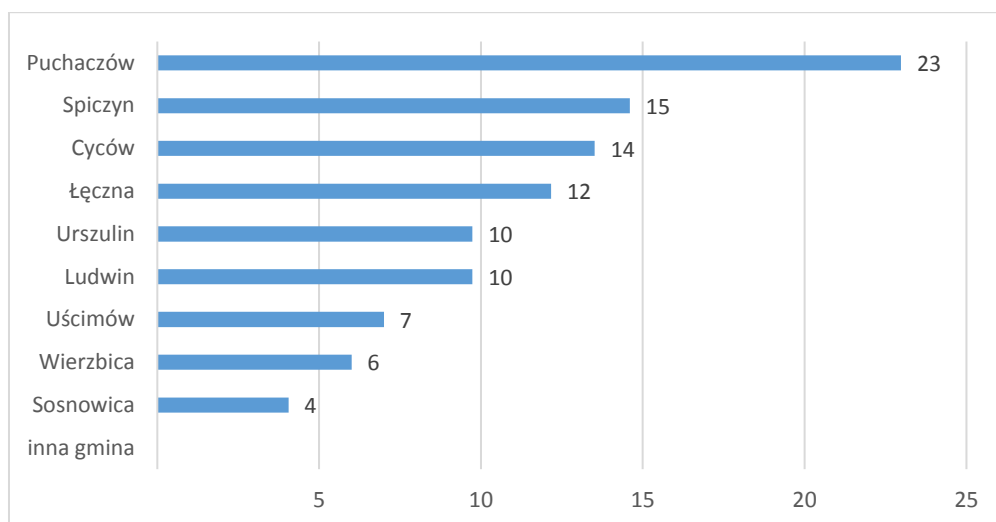
- Grupa nr 2: mieszkańcy obszaru LSR.

Pozyskanie opinii reprezentatywnej grupy mieszkańców nie jest możliwe w ramach zasobów, którymi dysponuje Zleceniodawca, dlatego opracowano procedurę zbliżoną do takiej, która pozwoli na identyfikację podglądów i opinii mieszkańców poszczególnych gmin wchodzących w skład Partnerstwa.

Linki do ankiet zostały rozesłane (przy wsparciu pracowników Biura LGD) do gmin partnerskich z prośbą o wstawienie linku na stronę internetową gminy. Dzięki temu zabiegowi pozyskane zostały dane z poszczególnych gmin odpowiadających obszarowi LSR.

łącznie przeprowadzono 555 ankiet.

Wykres 1. Procent ankiet z poszczególnych gmin

Źródło: badania własne

Wywiady pogłębione (IDI i TDI)

To technika badań jakościowych, w której badacz prowadzi rozmowę z respondentem. Nie jest to jednak zwykła rozmowa, ale opiera się ona na przygotowanym wcześniej scenariuszu. Dokument ten nie musi zawierać konkretnych pytań, lecz wytyczne, jakie tematy rozmowy należy podjąć. Wywiad ma strukturę swobodną, mniejsze znaczenie ma kolejność zadawanych pytań a większe uzyskanie określonych informacji. Tematy są eksplorowane bardzo dogłębnie, prowadzący wywiad dopytuje i stara się zrozumieć, nie tylko fakty, ale motywy zachowania badanego. Zasadniczą rolę w badaniu odgrywają umiejętności i doświadczenie osoby prowadzącej wywiad. Ponieważ wywiady pogłębione są rozmową sam na sam z respondentem, prowadzący musi zdobyć jego zaufanie, by uzyskać czasami bardzo osobiste informacje. Wywiady indywidualne stosuje się gdy zachodzi potrzeba eksploracji pola zainteresowań, przygotowania do konstruowania narzędzi jakościowych lub do interpretacji trudnych do wyjaśnienia wyników badań ilościowych. Wywiady prowadzone były metodą TDI (telefoniczny wywiad pogłębiony) przede wszystkim ze względu na oczekiwania respondentów oraz krótki czas na realizację tego zadania.

Wywiady prowadzono z następującymi osobami:

- 2 wywiady z członkami Rady
- 3 wywiady z wnioskodawcami realizującymi projekty
- 3 wywiady z wnioskodawcami, których projekty nie są realizowane
- Wywiad z Prezesem Zarządu
- Wywiady z przedstawicielami gmin (po 1 z gminy)

Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI fokus)

Tym różni się od wywiadu indywidualnego, że prowadzący badanie, nazywany moderatorem, przepytuje jednocześnie grupę kilku osób. Zazwyczaj grupy fokusowe mają liczebność od 8 do 12 osób, lecz w specyficznych przypadkach może być ich mniej lub więcej. Ważną cechą grupy jest jej homogeniczność - powinno się unikać zróżnicowania grup ze względu na płeć, wiek, status społeczny czy różnice intelektualne. Wynika to z zasadniczego celu prowadzenia badań tą metodą, czyli wewnętrznej dyskusji grupowej i interakcji w grupie. Dzięki tej metodzie można w tym samym czasie zdobyć informacje od kilku osób, pogłębiając ją dodatkowo o spostrzeżenia dotyczące dyskusji pomiędzy uczestnikami.

Wywiady tą metodą charakteryzują się większym skomplikowaniem organizacyjnym. Wymagane jest zebranie odpowiedniej grupy osób w jednym miejscu o jednym czasie. Często na spotkanie zaprasza się więcej osób i prowadzi się selekcję tych, którzy lepiej pasują do profilu grupy i dają większą rękomię udzielania informacji i wymiany zdań. Wywiady grupowe, z uwagi na dyskusję wielu osób, muszą być rejestrowane co umożliwi późniejsze zidentyfikowanie, jak kształtowała się rozmowa, która osoba wypowiadała dane poglądy i jak te poglądy zmieniały się w trakcie dyskusji. Zogniskowane wywiady grupowe realizuje się w specjalnych pomieszczeniach zwanych fokusowniami, które są wyposażone w weneckie lustro umożliwiające zleceniodawcy obserwację wywiadu. W miejscowościach, gdzie nie ma fokusowni stosuje się technikę wywiadów naturalnych.

Wywiad prowadzono w grupie pracowników biura LGD, członków Zarządu, członków Rady wnioskodawców oraz członków Partnerstwa.

Zogniskowany wywiad grupowy (FGI) prowadzony w ramach ewaluacji pozwala pozyskać informacje w skumulowany sposób. Dodatkowo wartość pozyskanych informacji wzmocniona jest poprzez odpowiednie wykorzystanie procesów grupowych.

5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.

5.1. Charakterystyka obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju

W 2021 roku teren gmin objętych funkcjonowaniem LGD "Polesie" zamieszkiwało 62 557 osób. To nieznaczny spadek liczby ludności w porównaniu do roku 2015, w którym mieszkańców było 63 478. Trend depopulacyjny, większy niż w gminach LGD, obserwuje się także w województwie lubelskim. W trzech regionach, mianowicie w gminach Ludwin, Puchaczów oraz Spiczyn ludności przybyło, kolejno o 2,9%, 3,4% i 4%. Największy spadek badanego wskaźnika odnotowano w gminie Uścimów (-5,7%). Gmina, która wyróżnia się na tle innych pod względem liczby ludności to Łęczna – zamieszkuje ją 22 908 osób. Sosnowica to natomiast gmina, w której na 2021 rok mieszkańców było najmniej – 2529.

Tabela 1. *Ludność ogółem*

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	2139726	2133340	2126317	2117619	2108270	2095258	2076382
Cyców	7931	7951	7911	7967	7912	7879	7821
Ludwin	5443	5501	5584	5595	5641	5593	5603
Łęczna	23623	23552	23462	23398	23244	23128	22908
Puchaczów	5513	5558	5616	5684	5693	5704	5703
Sosnowica	2664	2632	2613	2605	2579	2568	2529
Spiczyn	5628	5650	5698	5706	5756	5823	5855
Urszulin	4119	4141	4135	4179	4146	4164	4112
Uścimów	3307	3284	3256	3194	3162	3120	3076
Wierzbica	5250	5208	5136	5119	5060	5000	4950
Suma dla gmin LGD	63478	63477	63411	63447	63193	62979	62557

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zewnętrznym obejmuje ruch ludności zarówno wewnątrz kraju jak i poza jego granice. W 2021 roku na terenie gmin LGD średnia wartość badanego wskaźnika wyniosła -16. Jednak nie we wszystkich regionach saldo migracji było ujemne – w gminie Ludwin, Puchaczów oraz Spiczyn wyniosło ono kolejno +25, +35 i +55. W gminie Urszulin poziom badanego wskaźnika był równy 0. Największe ujemne saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zewnętrznym zarejestrowano w gminie Łęczna (-182).

Tabela 2. *Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zewnętrznym*

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	0	-4067	-4731	-5359	-6031	-4338	-4766
Cyców	0	-14	-41	20	-33	-20	-26

Ludwin	0	46	46	12	27	28	25
Łączna	0	-250	-281	-194	-284	-197	-182
Puchaczów	0	20	45	27	13	5	35
Sosnowica	0	-19	-8	2	2	-2	-27
Spiczyn	0	27	42	30	22	48	55
Urszulin	0	13	-1	21	-9	5	0
Uścimów	0	-14	-6	-42	-8	-19	-6
Wierzbica	0	-37	-57	-20	-32	-17	-23
Średnia dla gmin LGD	0	-25	-29	-16	-33	-18	-16

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

Maleje odsetek ludności w wieku produkcyjnym w stosunku do ogólnej liczby ludności. Przeciętnie w 2021 roku na terenie gmin LGD "Polesie" poziom badanego wskaźnika wynosił 60%; to podobnie, choć nieco więcej niż w województwie (59,4%). Największy spadek udziału ludności w wieku produkcyjnym zarejestrowano w gminie Łączna (-11%); to jednocześnie region, w którym poziom omawianego wskaźnika był najwyższy, równy 62,2%. Najmniejszy, 58%, odnotowano natomiast w gminie Sosnowica.

Tabela 3. Udział ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	62,1	61,6	61,1	60,6	60,1	59,7	59,4
Cyców	62	61,7	61,7	61,3	61	61	61,2
Ludwin	62,9	62,6	61,7	61,6	61,4	59,9	59,7
Łączna	70	68,8	67,5	66,1	64,7	63,3	62,2
Puchaczów	62,1	61,8	61,6	61,4	61,1	61	61,1
Sosnowica	62,1	61,4	60,4	59,8	58,7	58,8	58
Spiczyn	62,5	62,3	62	61,7	60,9	60,6	60,1
Urszulin	61,9	61,4	61,4	60,9	60,9	60,4	60,3
Uścimów	61,2	61,4	61,2	60,5	60,5	60,3	60,3
Wierzbica	64	63,5	62,8	62,6	62,4	62,5	61,7
Średnia dla gmin LGD	63,2	62,8	62,3	61,8	61,3	60,9	60,5

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

Wskaźnik obciążenia demograficznego, informujący o tym, ile osób na badanym terenie jest powyżej 65. roku życia, dla gmin LGD wynosi 16,5%. W województwie lubelskim odsetek ten jest wyższy – 19,5%. W latach 2015-2021 na badanym obszarze seniorów przybywa – średnio o 15,3%, a najszybciej, aż o 71,8% – w gminie Łączna. Najwięcej osób w wieku ponad 65 lat

zarejestrowano w gminie Sosnowica (21,3%), natomiast najmniej – w gminie Puchaczów (14,2%).

Tabela 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	16,4	16,9	17,4	18	18,6	19,1	19,5
Cyców	13,5	13,8	13,9	14,2	14,6	14,8	14,9
Ludwin	13,2	13,4	13,7	14,2	14,4	14,6	14,8
Łączna	8,5	9,5	10,3	11,5	12,6	13,7	14,6
Puchaczów	13,5	13,6	13,6	13,8	14,2	14,1	14,2
Sosnowica	17,5	18,3	19,3	19,3	20,2	20,9	21,3
Spiczyn	13,8	14,5	14,7	15,1	15,5	15,6	15,6
Urszulin	16,8	16,6	16,6	16,9	17,1	16,8	16,9
Uścimów	17,6	17,8	18,3	18,5	18,9	19,4	19,3
Wierzbica	14,3	15	15,5	15,7	15,8	16,2	16,8
Średnia dla gmin LGD	14,3	14,7	15,1	15,5	15,9	16,2	16,5

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

Zmniejsza się liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Przeciętnie, na terenach gmin LGD było ich w 2020 roku 622 – to o 43,3% mniej niż w roku 2015. Największy spadek badanego wskaźnika odnotowano w gminie Urszulin (69,2%); to jednocześnie jeden z dwóch regionów, w których beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej było najmniej – 205 na 10 tysięcy ludności. Drugą taką gminą jest Łączna (187 osób na 10 tysięcy ludności). Sosnowica oraz Uścimów to natomiast regiony, które charakteryzują się największą liczbą osób korzystających z takiej pomocy – kolejno 1283 i 983 na 10 tysięcy ludności. Ta ostatnia jest jednocześnie gminą, w której spadek poziomu badanego wskaźnika był najmniejszy, równy 22,1%.

Tabela 5. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
LUBELSKIE	858	776	658	592	536	465
Cyców	676	640	571	490	494	436
Ludwin	1232	1091	896	768	744	708
Łączna	326	327	296	265	220	187
Puchaczów	682	692	592	454	345	386
Sosnowica	2244	1953	1451	1192	1376	1283
Spiczyn	1120	1034	910	805	802	714
Urszulin	665	602	441	300	229	205

Uścimów	1262	1232	1210	1169	1049	983
Wierzbica	1654	1422	1236	1062	889	692
Średnia dla gmin LGD	1096	999	845	723	683	622

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

W okresie 2015-2021 średnio o 15,3% rośnie liczba podmiotów gospodarki narodowej; taką samą wartość odnotowano dla województwa. Największy wzrost badanego wskaźnika zaobserwowano w gminie Ludwin (39,9%), natomiast najmniejszy – w gminie Sosnowica (6,2%). Gmina, która wyróżnia się na tle innych pod względem liczby wspomnianych podmiotów to łączna – zarejestrowano ich tu 1679. Sosnowica oraz Uścimów to regiony, w których liczba ta jest najmniejsza – kolejno 154 i 177 podmioty. Przeciętnie, w gminach należących do LGD "Polesie" poziom badanego wskaźnika wynosił 461.

Tabela 6. Podmioty gospodarki narodowej ogółem

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	173184	174123	177365	180805	185315	192737	199541
Cyców	366	342	350	371	377	387	393
Ludwin	248	249	263	279	305	327	347
łączna	1526	1540	1537	1549	1565	1597	1679
Puchaczów	355	362	378	396	394	408	417
Sosnowica	145	135	140	142	150	146	154
Spiczyn	344	341	365	384	387	404	429
Urszulin	256	244	253	264	278	285	301
Uścimów	146	141	146	160	166	175	177
Wierzbica	214	207	204	224	237	246	253
Średnia dla gmin LGD	400	396	404	419	429	442	461

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

Zwiększa się także liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON; na 10 tysięcy ludności było ich w 2021 roku na badanym obszarze średnio ponad 638; to 18,9% wzrost w porównaniu z rokiem 2015. Wzrost na tym samym poziomie obserwuje się w całym województwie, jednakże tam podmiotów na 10 tysięcy ludności jest średnio 961. Największy wzrost badanego wskaźnika, 35,7%, zaobserwowano w gminie Ludwin, natomiast najmniejszy – 8,9% – w gminie Cyców; to jednocześnie region, w którym podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tysięcy ludności było w 2021 roku najmniej, 502. Najwięcej, 733, było ich natomiast w gminach łączna oraz Spiczyn. 732 podmiotów zarejestrowano w gminie Urszulin, a 731 – w gminie Puchaczów.

Tabela 7. Podmioty wpisane do REGON na 10 tys. ludności

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	809	816	834	854	879	920	961
Cyców	461	430	442	466	476	491	502
Ludwin	456	453	471	499	541	585	619
Łęczna	646	654	655	662	673	691	733
Puchaczów	644	651	673	697	692	715	731
Sosnowica	544	513	536	545	582	569	609
Spiczyn	611	604	641	673	672	694	733
Urszulin	622	589	612	632	671	684	732
Uścimów	441	429	448	501	525	561	575
Wierzbica	408	397	397	438	468	492	511
Średnia dla gmin LGD	537	524	542	568	589	609	638

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

Jeśli chodzi o podmioty nowo zarejestrowane na 10 tysięcy ludności w wieku produkcyjnym, to sytuacja w gminach należących do LGD "Polesie" jest dość zróżnicowana; w trzech regionach, Cyców, Puchaczów oraz Wierzbica, poziom badanego wskaźnika zmniejszył się w latach 2015-2021, kolejno o 15,4%, 16,7% oraz 1,2%. W pozostałych gminach obserwuje się jego wzrost, najwyższy, 48,3% – w gminie Sosnowica. Przeciętnie, nowo zarejestrowanych podmiotów w gminach LGD było 90, natomiast najwięcej, kolejno 113 i 112, w gminach Urszulin oraz Łęczna. Najniższym poziomem w tym zakresie odznacza się gmina Uścimów (65 podmiotów na 10 tysięcy ludności).

Tabela 8. Podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	111	109	123	142	131	126	131
Cyców	91	43	78	98	64	56	77
Ludwin	73	64	102	116	116	107	96
Łęczna	99	92	92	109	96	85	112
Puchaczów	96	76	98	117	103	106	80
Sosnowica	60	43	89	90	145	33	89
Spiczyn	94	91	119	151	100	119	97
Urszulin	98	59	110	141	111	91	113
Uścimów	49	55	70	119	63	112	65
Wierzbica	83	76	87	131	130	90	82
Średnia dla gmin LGD	83	67	94	119	103	89	90

Z wyjątkiem gminy Urszulin, w której liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych spadła o 3,6%, w pozostałych obserwuje się wzrost badanego wskaźnika, przeciętnie o 13,4%. Najszybciej organizacji tych przybywa w latach 2015-2021 w gminach łączna (29,2%), Uścimów (27,3%) oraz Ludwin (24,2%), natomiast najwolniej – w gminach Puchaczów (10,2%) oraz Cyców (10,3%). Średnio na terenie gmin LGD fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tysięcy mieszkańców było 45; najwięcej, 63, zarejestrowano ich w gminie Sosnowica, natomiast najmniej, 31 – w gminie łączna.

Tabela 9. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	35	37	38	37	38	39	40
Cyców	29	30	30	31	30	30	32
Ludwin	33	38	41	41	39	39	41
łączna	24	26	27	28	29	30	31
Puchaczów	49	49	50	56	54	54	54
Sosnowica	56	57	57	58	58	58	63
Spiczyn	50	50	53	53	56	55	56
Urszulin	56	53	53	50	51	53	54
Uścimów	33	33	34	38	38	38	42
Wierzbica	29	31	31	31	38	36	34
Średnia dla gmin LGD	40	41	42	43	44	44	45

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

Na terenie gmin LGD zmniejsza się liczba osób bez pracy. Przeciętnie na badanym obszarze było ich 188; to 37% spadek badanego wskaźnika w latach 2015-2021. Aż o 61,7% spadła liczba bezrobotnych w gminie Sosnowica; to jednocześnie region, w którym na 2021 rok było takich osób najmniej (62). Najwięcej natomiast zarejestrowano ich w gminie łączna – 535. W sumie, na terenie gmin należących do LGD "Polesie" bezrobotnych było 1692, z czego 751 to mężczyźni, a 941 to kobiety.

Tabela 10. Bezrobotni zarejestrowani ogółem

Nazwa gminy	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
LUBELSKIE	107895	95596	81221	74449	69379	76505	66244
Cyców	322	255	224	204	198	228	195
Ludwin	220	188	166	163	158	164	140

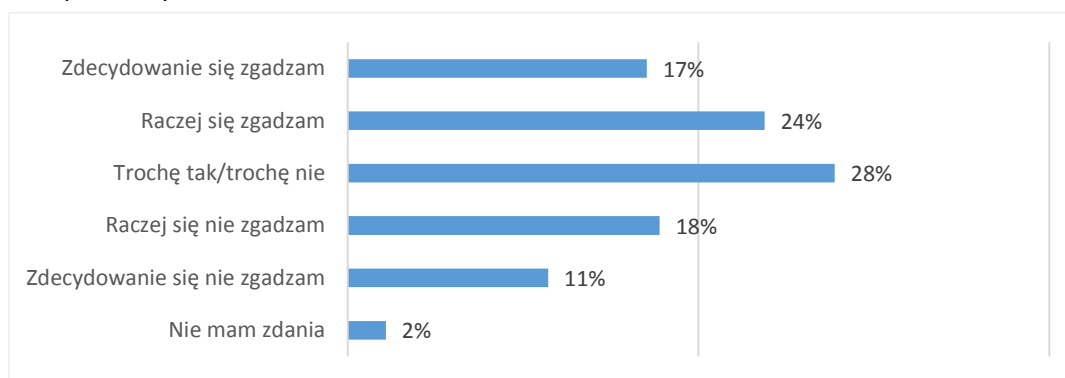
Łączna	823	685	621	552	531	574	535
Puchaczów	179	147	125	130	129	126	131
Sosnowica	162	132	110	108	83	75	62
Spiczyn	220	194	166	158	159	161	129
Urszulin	283	253	212	183	181	185	167
Uścimów	163	151	145	145	134	131	131
Wierzbica	314	326	271	268	222	241	202
Suma dla gmin LGD	2686	2331	2040	1911	1795	1885	1692

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych (dostęp 30.09.2022)

5.2. Opinie i potrzeby mieszkańców obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju

Zdania mieszkańców na temat jakości życia w gminie są podzielone; 41% osób uważa, że jest to dobre miejsce do życia, w którym mogą oni realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby (odpowiedzi “zdecydowanie się zgadzam”, “raczej się zgadzam”), podczas gdy 29% jest przeciwnego zdania. 30% badanych nie zajęło jednoznacznego stanowiska w tej kwestii (odpowiedzi “trochę tak, trochę nie”, “nie mam zdania”).

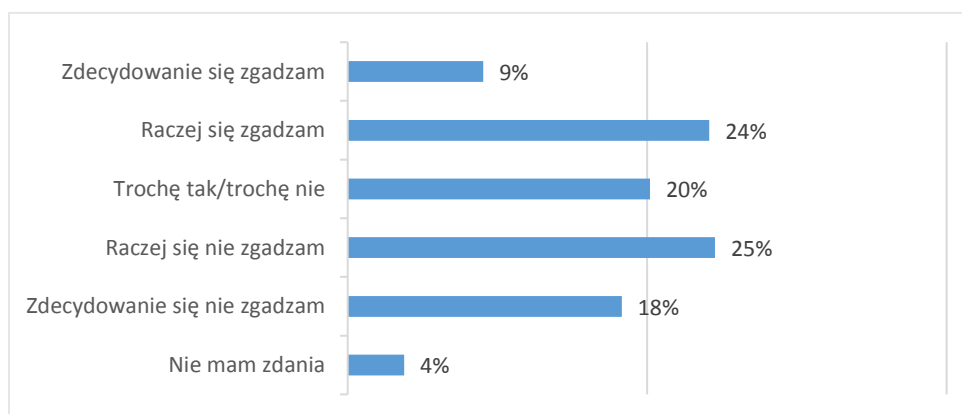
Wykres 2. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?

Źródło: badania własne

Co trzeci ankietowany zgadza się ze stwierdzeniem, że w ostatnich latach warunki do życia w gminie poprawiły się; 43% badanych twierdzi inaczej, z czego co czwarty ze wszystkich odpowiadających raczej nie zgadza się z tą tezą. Co piąty ankietowany na zadane pytanie odpowiedział “trochę tak, trochę nie”.

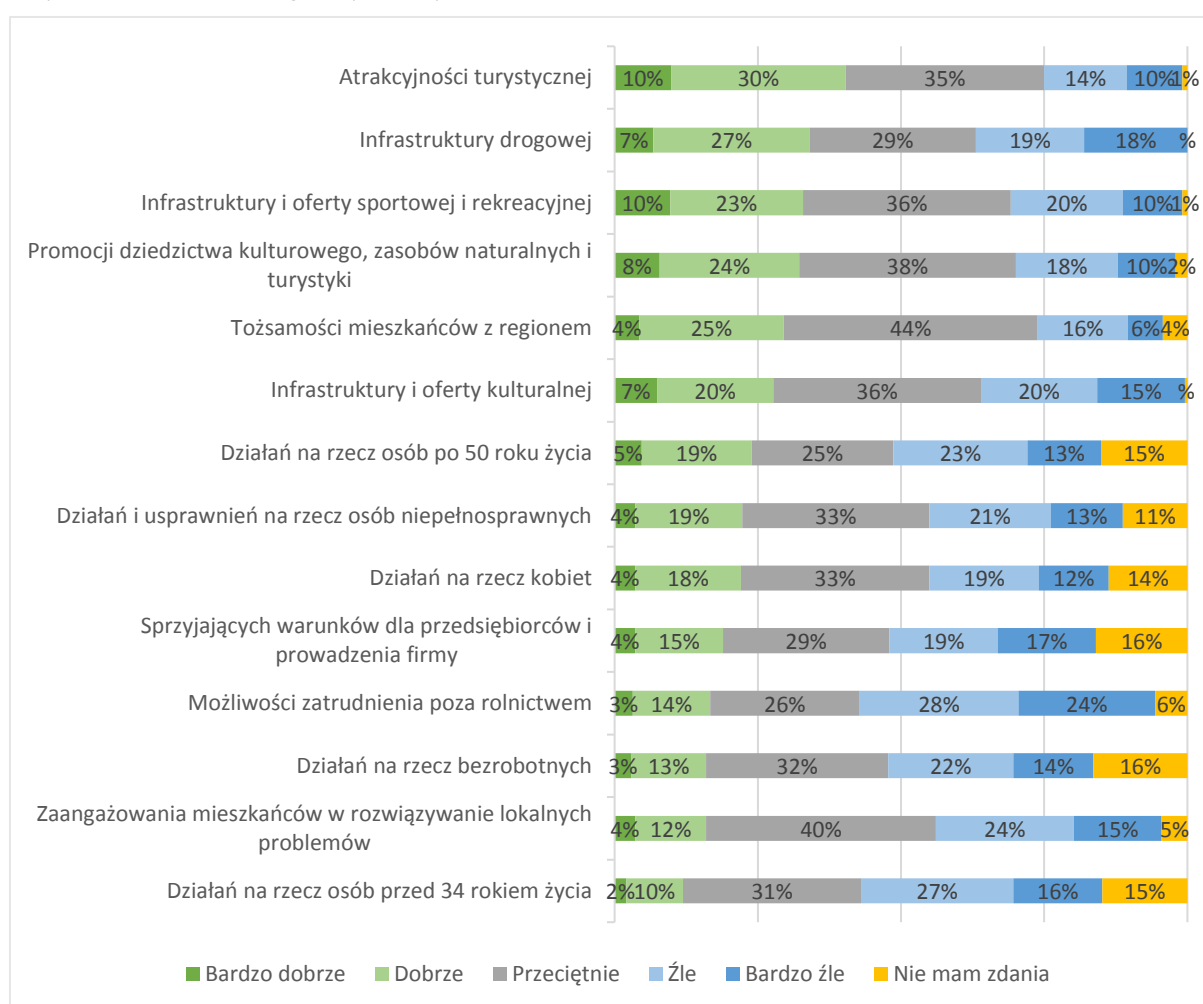
Wykres 3. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „w ostatnich latach (od 2016 roku) warunki do życia w mojej gminie poprawiły się”?

Źródło: badania własne

“Przeciętnie” to najczęściej powtarzająca się kategoria ocen przyznawanych przez ankietowanych pod względem różnych obszarów funkcjonowania gminy. Najpozytywniej badani oceniają atrakcyjność turystyczną (40,3% ocen bardzo dobrych i dobrych) oraz infrastrukturę drogową (34% pozytywnych ocen). Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna oraz promocja dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki to obszary, które pozytywnie ocenia 32,9% respondentów. Najgorzej w poniższym zestawieniu wypadają możliwości zatrudnienia poza rolnictwem, które otrzymały 52% negatywnych głosów oraz działania na rzecz osób przed 34. rokiem życia (42% odpowiedzi “źle”, “bardzo źle”).

Wykres 4. Ocena gminy na wymiarach

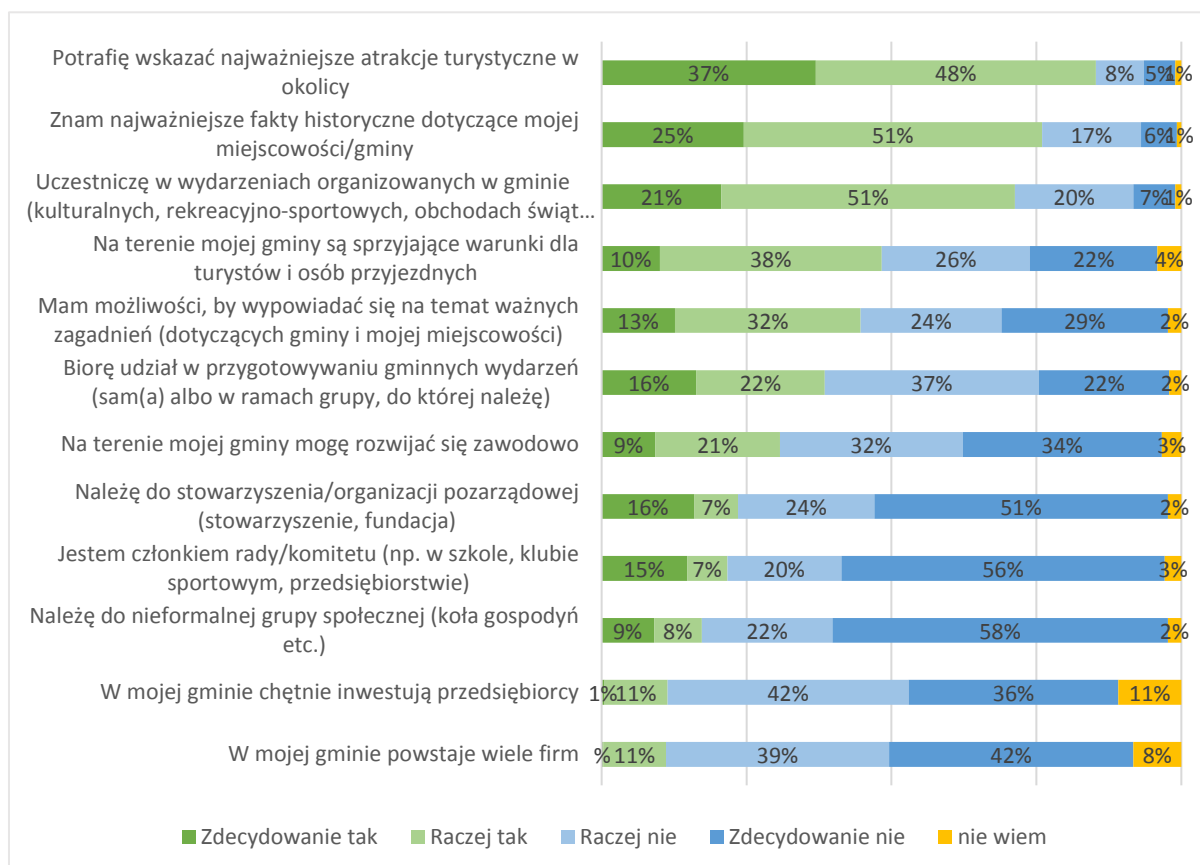

Źródło: badania własne

Umiejętność wskazania najważniejszych atrakcji turystycznych w okolicy oraz znajomość najistotniejszych faktów historycznych dotyczących gminy to obszary, w których najpewniej czują się ankietowani – wskazuje je kolejno 85,3% i 76% odpowiadających. 71,3% osób

deklaruje uczestnictwo w kulturalnych, rekreacyjno-sportowych wydarzeniach organizowanych w gminie. Zdaniem 81% ankietowanych w ich miejscowości nie powstaje wiele firm, a 78% twierdzi, że przedsiębiorcy inwestują w niej niechętnie; 3/4 mieszkańców nie jest członkiem żadnej rady ani komitetu i prawie taka sama część odpowiadających nie należy do żadnego stowarzyszenia ani organizacji pozarządowej, natomiast 4/5 badanych – do nieformalnej grupy społecznej.

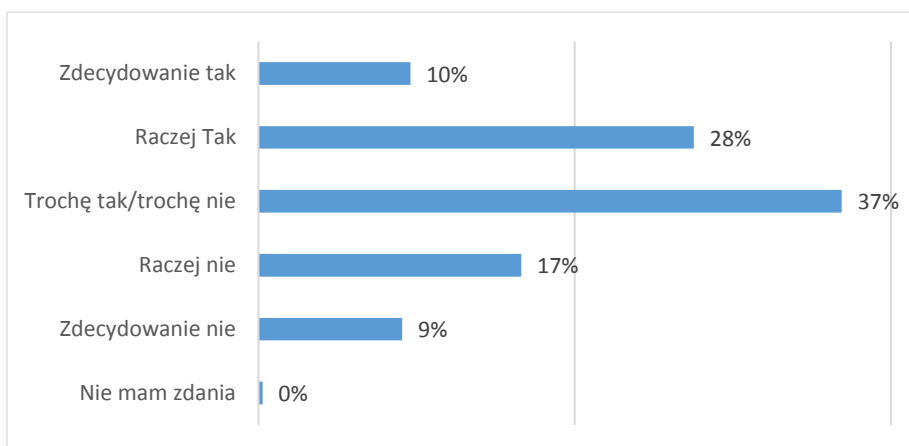
Wykres 5. Opinie na temat zaangażowania w funkcjonowania gminy

Źródło: badania własne

Zadowolonych z warunków życia w gminie jest 38% osób, podczas gdy 37% trochę jest, a trochę nie. Na zadane pytanie odpowiedzi przeczącej udzieliło 26% ankietowanych.

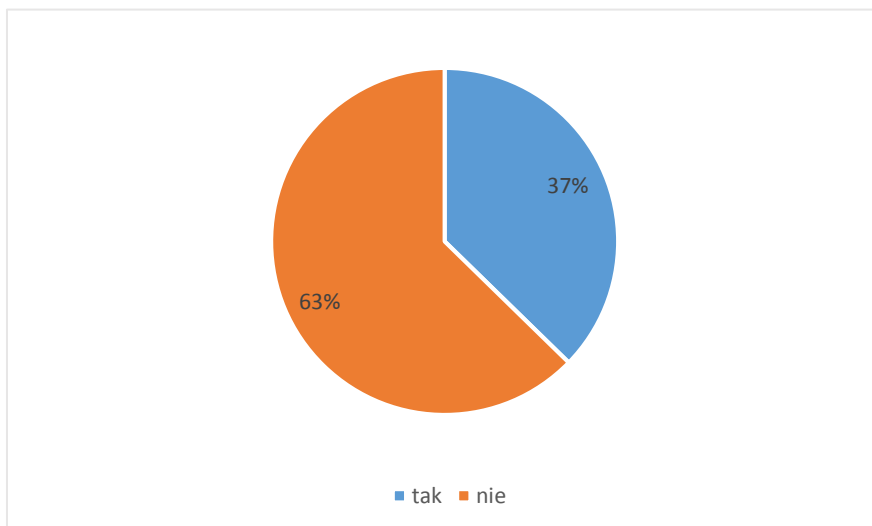
Wykres 6. Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?

Źródło: badania własne

Zmianę miejsca zamieszkania rozważa 37% osób. Decyzja o ewentualnej wyprowadzce byłaby przede wszystkim podyktowana brakiem perspektyw zawodowych. W dalszej kolejności ankieterzy wskazują na trudny dostęp do informacji, powody osobiste oraz trudny dostęp do edukacji.

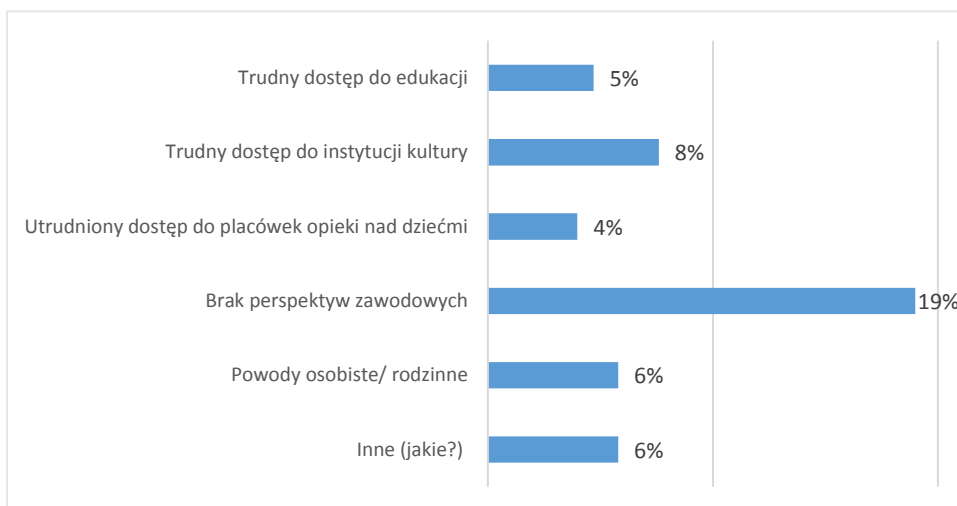
Wykres 7. Czy rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania?

Źródło: badania własne

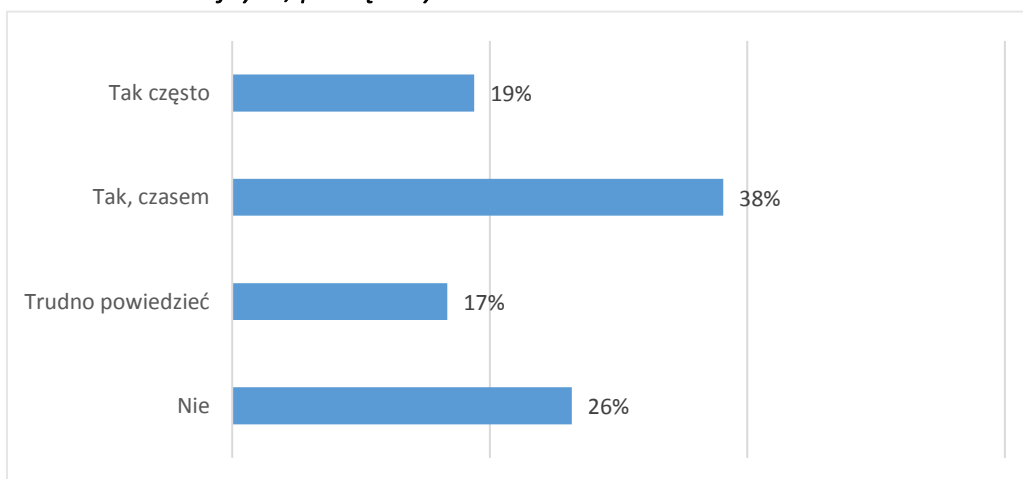
Wykres 8. Powody zmiany miejsca zamieszkania

Źródło: badania własne

Począwszy od 2016 roku 57% respondentów osobiście korzystało z obiektów finansowanych ze środków unijnych, z czego 19% wszystkich odpowiadających korzystało z nich często. Odpowiedzi przeczącej udzieliło 26% osób, natomiast 17% ma trudności z wypowiedzeniem się w tej kwestii.

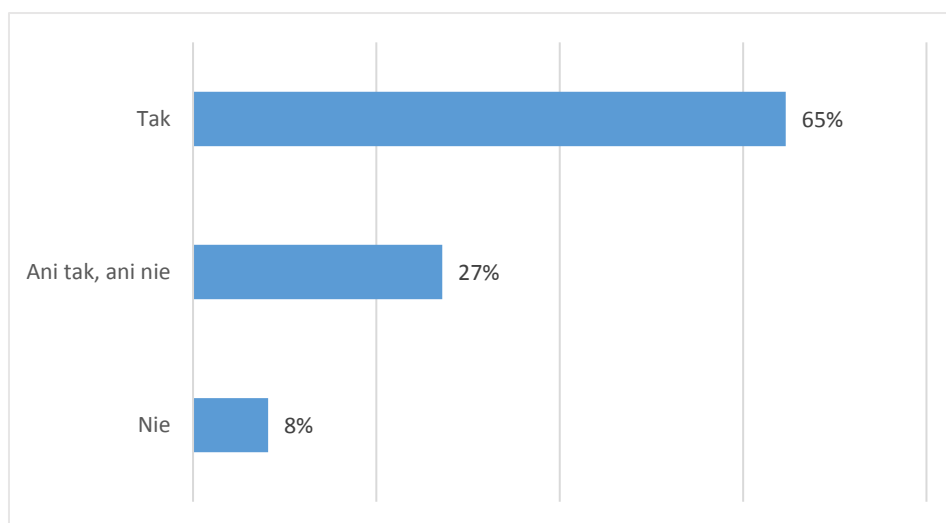
Wykres 9. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z infrastruktury / obiektów finansowanych ze środków unijnych, począwszy od 2016 r.?

Źródło: badania własne

Projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców – takiej opinii jest 65% odpowiadających. Przeciwnego zdania jest 8% osób, a 27% uważa, że trochę tak jest, a trochę nie.

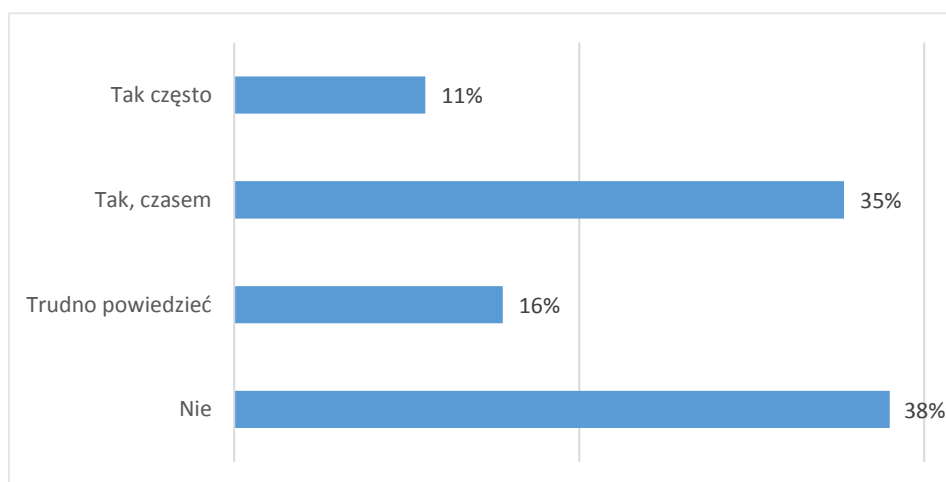
Wykres 10. *Czy Pana/i zdaniem projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?*

Źródło: badania własne

Począwszy od 2016 roku ze szkoleń, spotkań, festynów finansowanych ze środków unijnych korzystało 46% respondentów, podczas gdy nie korzystało z nich 38% osób. 16% badanych zaznaczyło odpowiedź “trudno powiedzieć”.

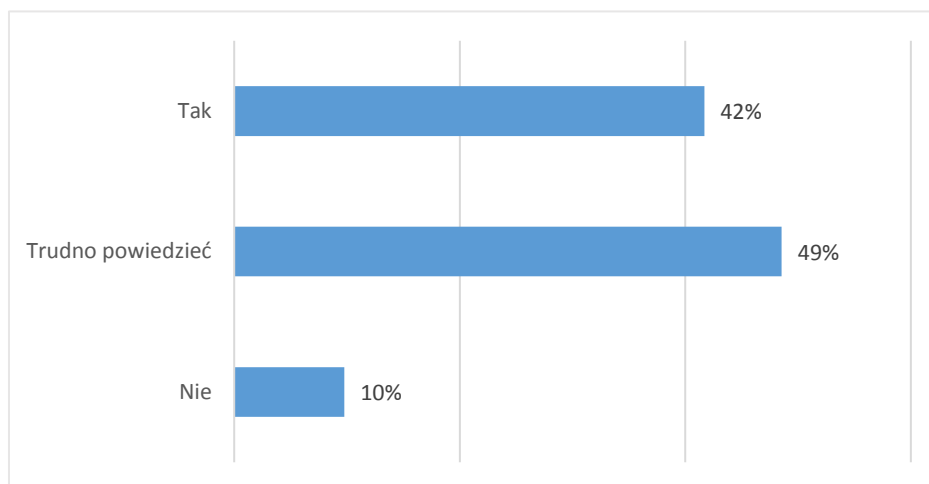
Wykres 11. *Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych, począwszy od 2016 r.?*

Źródło: badania własne

Prawie połowa odpowiadających nie wie, jak odpowiedzieć na pytanie czy szkolenia, spotkania i festyny cieszą się zainteresowaniem mieszkańców; odpowiedzi twierdzącej udzieliło 42% ankietowanych, natomiast przeczącej – co dziesiąty.

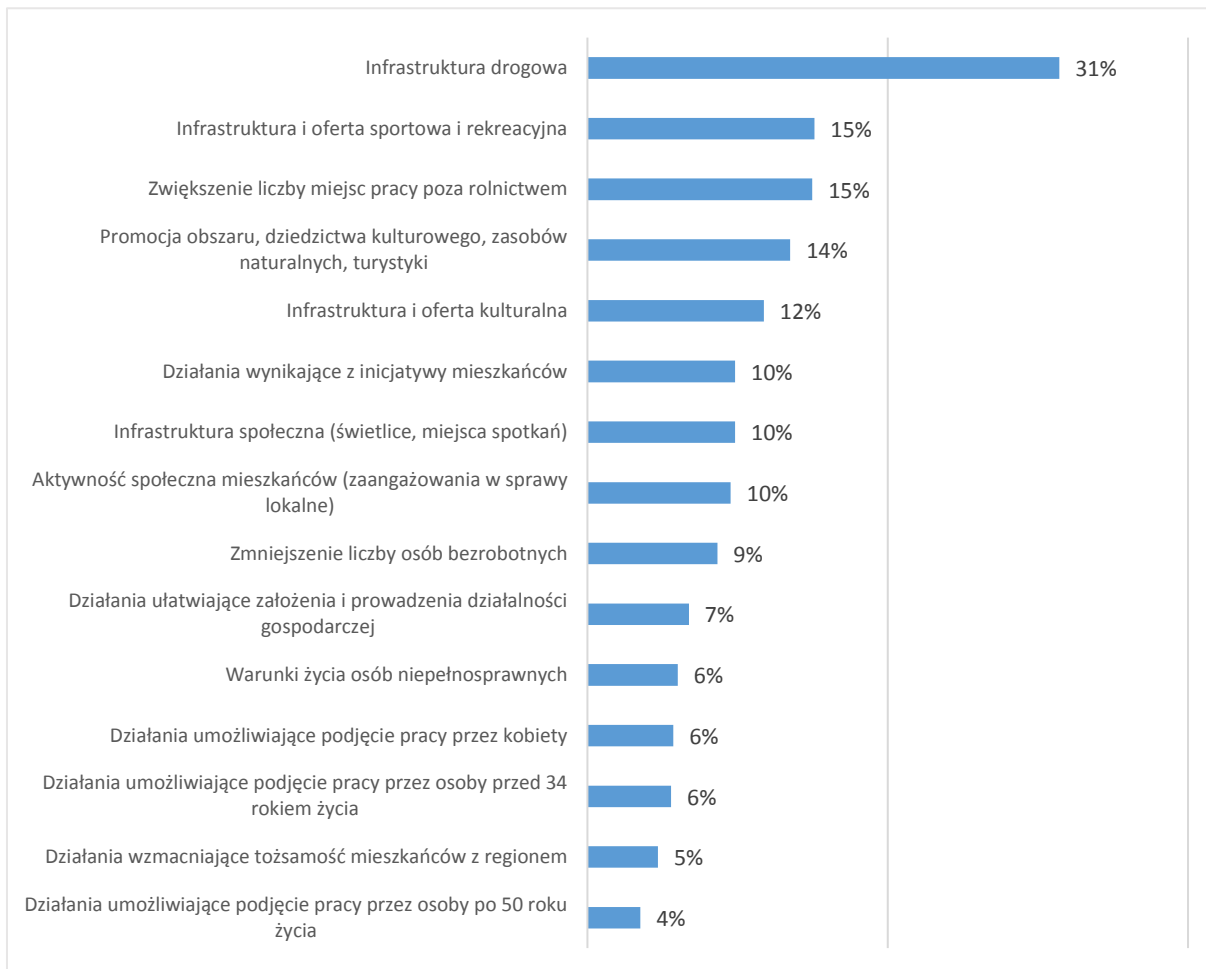
Wykres 12. Czy Pan/i zdaniem szkolenia, spotkania, festyny cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Źródło: badania własne

Infrastruktura drogowa to obszar, który – zdaniem odpowiadających – najbardziej potrzebuje wsparcia finansowego (31% wskazań). Zdecydowanie niżej w hierarchii znajduje się infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna oraz zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem (oba obszary otrzymały po 15% głosów). Promocję obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych, turystyki dofinansowałoby 14% osób. Jeśli to od mieszkańców zależałoby, na co przeznaczyć dodatkowe środki finansowe w gminie, raczej nie przekazaliby ich na ulepszenie warunków życia osób niepełnosprawnych, na działania umożliwiające podjęcie pracy przez kobiety oraz osoby przed 34. rokiem życia (6% wskazań we wszystkich wymienionych obszarach). Zestawienie zamykają działania wzmacniające tożsamość mieszkańców z regionem oraz te umożliwiające podjęcie pracy przez osoby po 50. roku życia – te obszary dofinansowałoby kolejno 5% i 4% ankietowanych.

Wykres 13. Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności?

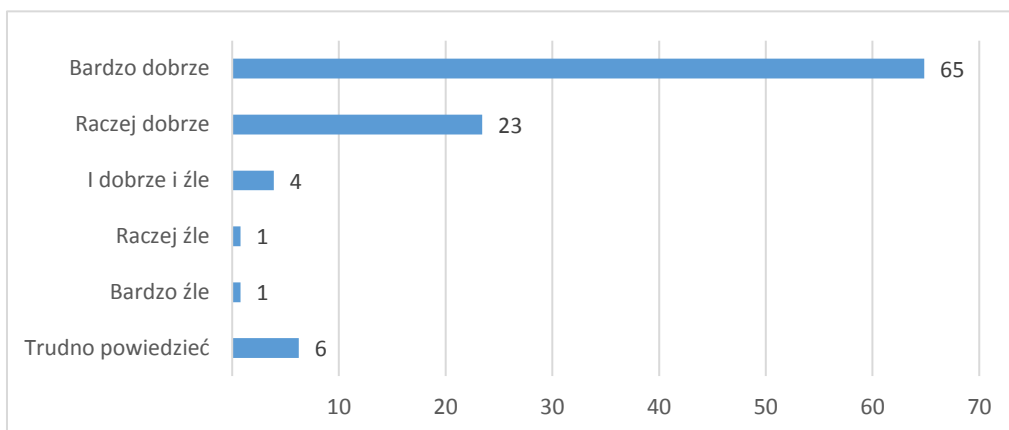
Źródło: badania własne

5.3. Funkcjonowanie LGD

Ocena pracy biura

88% ankietowanych przychylnie ocenia funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania, z czego 65% wszystkich badanych ocenia ją bardzo dobrze. Odpowiedź “i dobrze i źle” zaznaczyło 4% osób, a “trudno powiedzieć” – 6%.

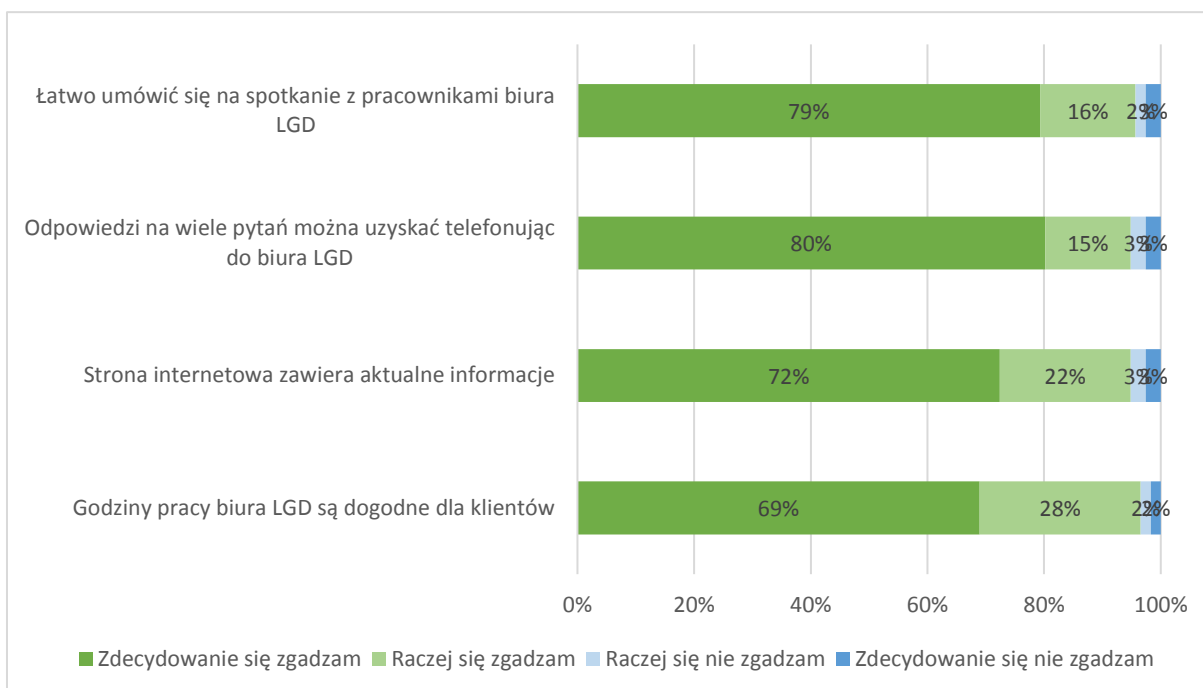
Wykres 14. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania?

Źródło: badania własne

Funkcjonowanie Biura zostało ocenione bardzo pozytywnie; ankietowani najbardziej doceniają to, że godziny pracy biura LGD są dogodnie dla klientów (97% pozytywnych głosów) oraz że łatwo jest umówić się na spotkanie z jego pracownikami (96%). Zdaniem 95% badanych strona internetowa zawiera aktualne informacje, a odpowiedzi na wiele pytań można uzyskać telefonując do Biura.

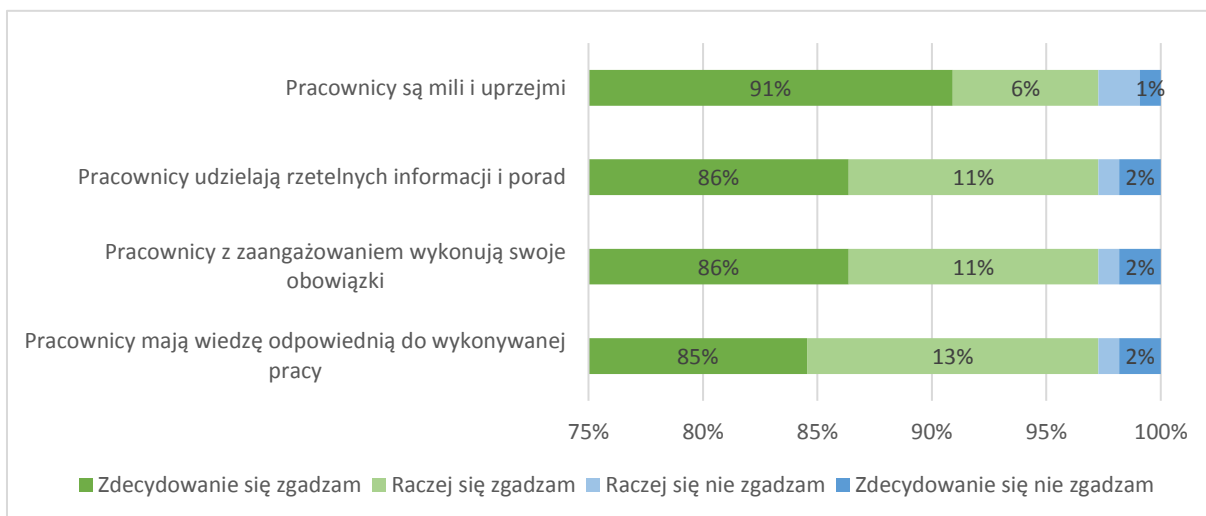
Wykres 15. Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD

Źródło: badania własne

Odpowiadający są zgodni co do tego, że pracownicy są mili, kompetentni, zaangażowani w wykonywaną pracę i rzetelni w udzielaniu informacji i porad (97% odpowiedzi "zdecydowanie się zgadzam", "raczej się zgadzam").

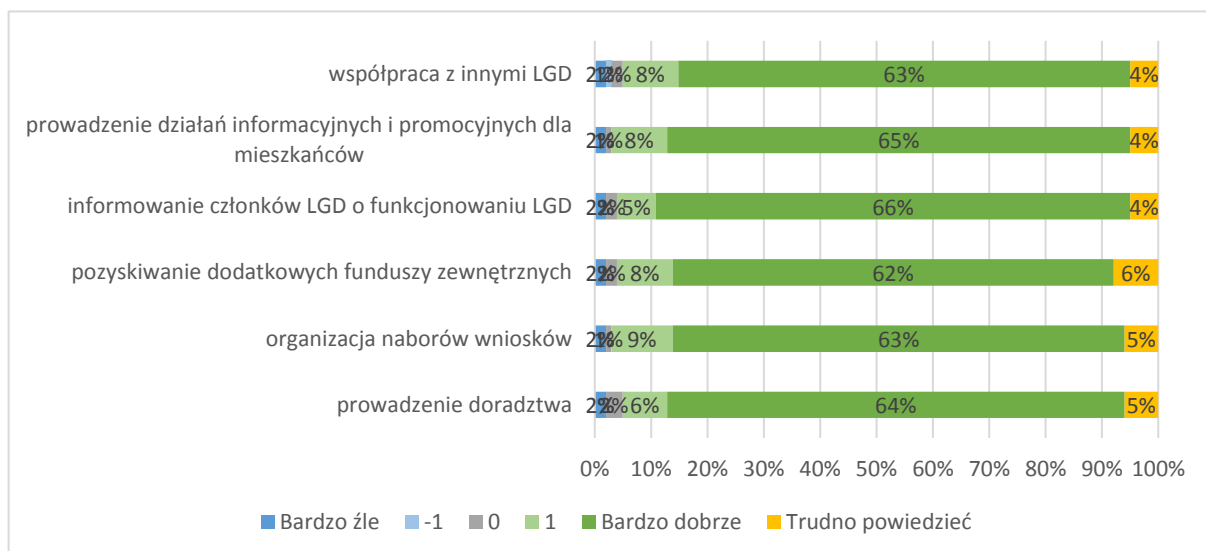
Wykres 16. Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD

Źródło: badania własne

Według ankietowanych biuro LGD najlepiej funkcjonuje w zakresie prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych dla mieszkańców (73% pozytywnych głosów), organizacji naborów wniosków oraz informowania członków LGD o funkcjonowaniu Stowarzyszenia (oba obszary otrzymały po 72% dobrych i bardzo dobrych ocen). Współpraca z innymi LGD układa się dobrze zdaniem 71% ankietowanych, a 70% pozytywnie ocenia prowadzenie doradztwa oraz pozyskiwanie dodatkowych funduszy zewnętrznych.

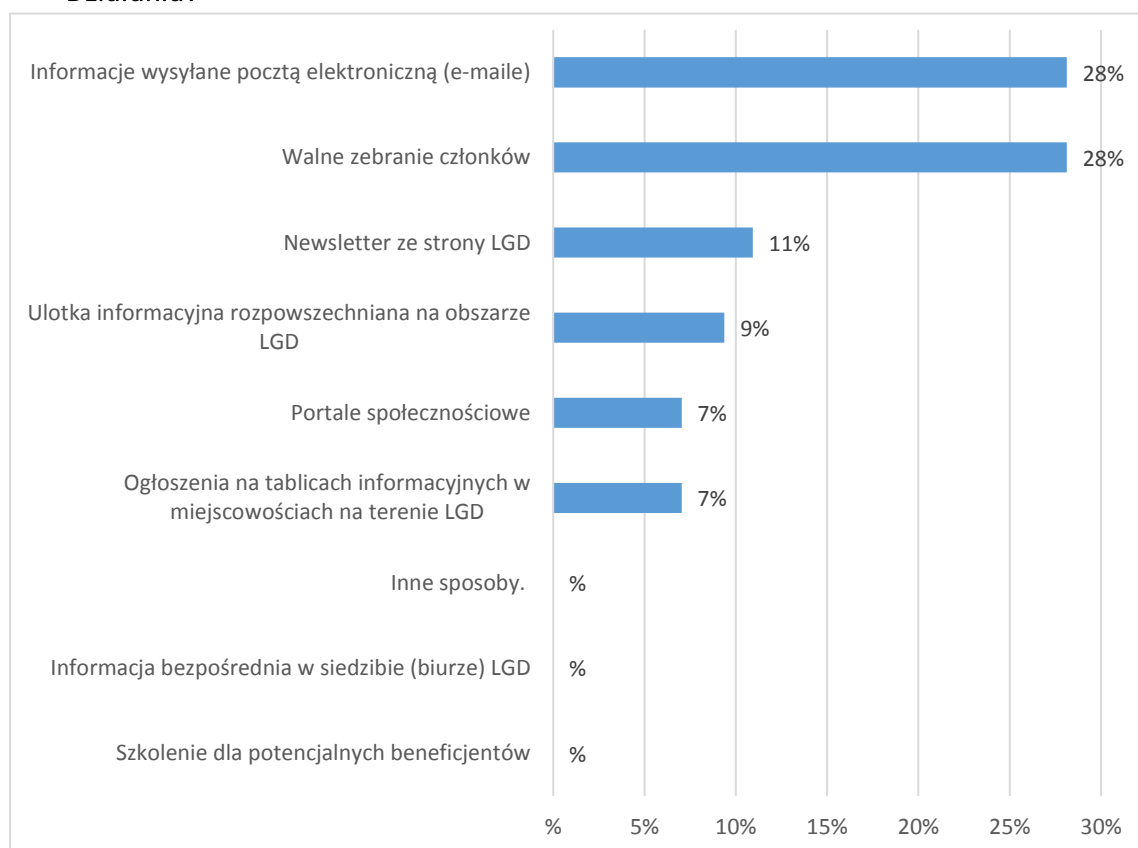
Wykres 17. Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie Biura LGD w poniższych wymiarach

Źródło: badania własne

Informacje wysyłane pocztą elektroniczną oraz walne zebranie członków to podstawowe źródła informacji o funkcjonowaniu LGD – wybiera je 28% ankietowanych. Niżej w zestawieniu, z 11% wskazań, znalazł się newsletter wysyłany przez LGD. Informacja bezpośrednia w Biurze oraz szkolenie dla potencjalnych beneficjentów to sposoby na pozyskiwanie informacji o funkcjonowaniu LGD, z których nie korzysta żaden badany.

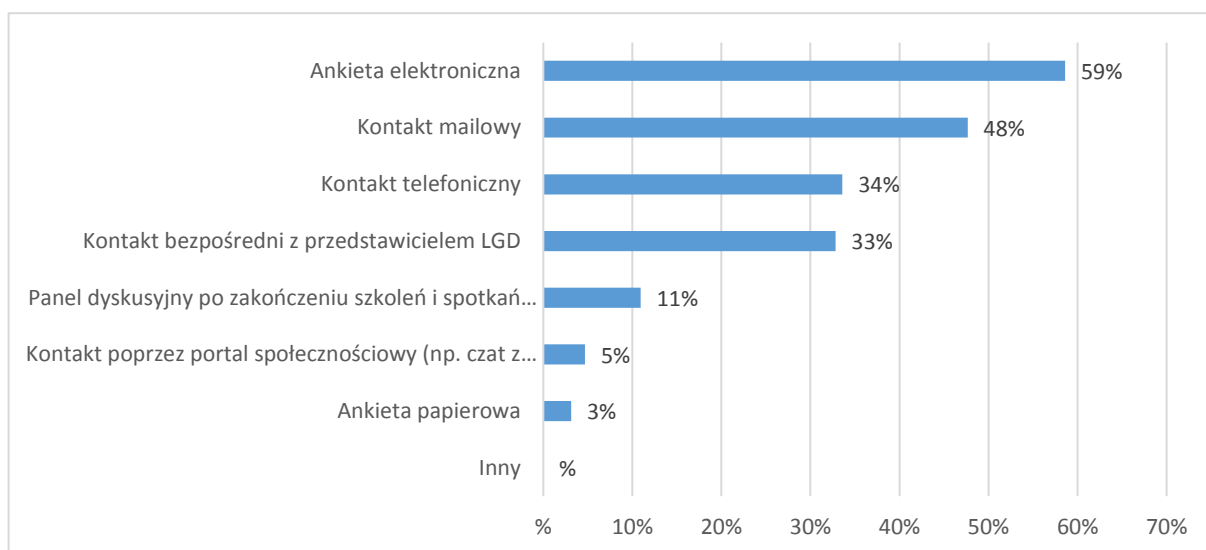
Wykres 18. Skąd czerpie Pan/Pani informacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania?

Źródło: badania własne

Najbardziej odpowiednim kanałem przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD jest – zdaniem ankietowanych – ankieta elektroniczna (59% głosów). Na drugim miejscu znajduje się kontakt mailowy (48%), a na trzecim – ten telefoniczny (34%). Co trzeci odpowiadający wskazuje na kontakt bezpośredni z przedstawicielem LGD. Ankieta papierowa oraz kontakt przez portal społecznościowy nie są najwygodniejszym sposobem komunikacji dla respondentów – wskazuje je kolejno 3% i 5% osób.

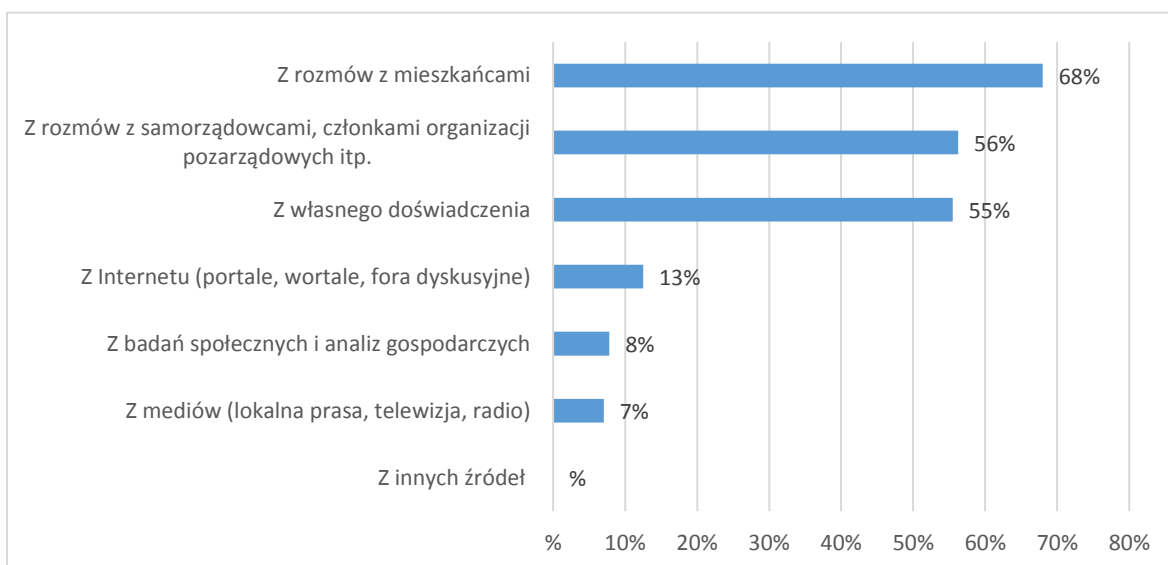
Wykres 19. Który z kanałów przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD byłby dla Pani/Pana najbardziej odpowiedni?

Źródło: badania własne

To z rozmów z mieszkańcami ankietowani przede wszystkim pozyskują informacje o potrzebach lokalnej społeczności (68% wskazań). W następnej kolejności badani wskazują rozmowy z samorządowcami i członkami organizacji pozarządowych (56%) oraz własne doświadczenie (55%). Z badań społecznych, analiz gospodarczych oraz mediów informacje o potrzebach mieszkańców czerpie kolejno 8% i 7% odpowiadających.

Wykres 20. Skąd, przede wszystkim, czerpie Pan(i) informacje o potrzebach mieszkańców?

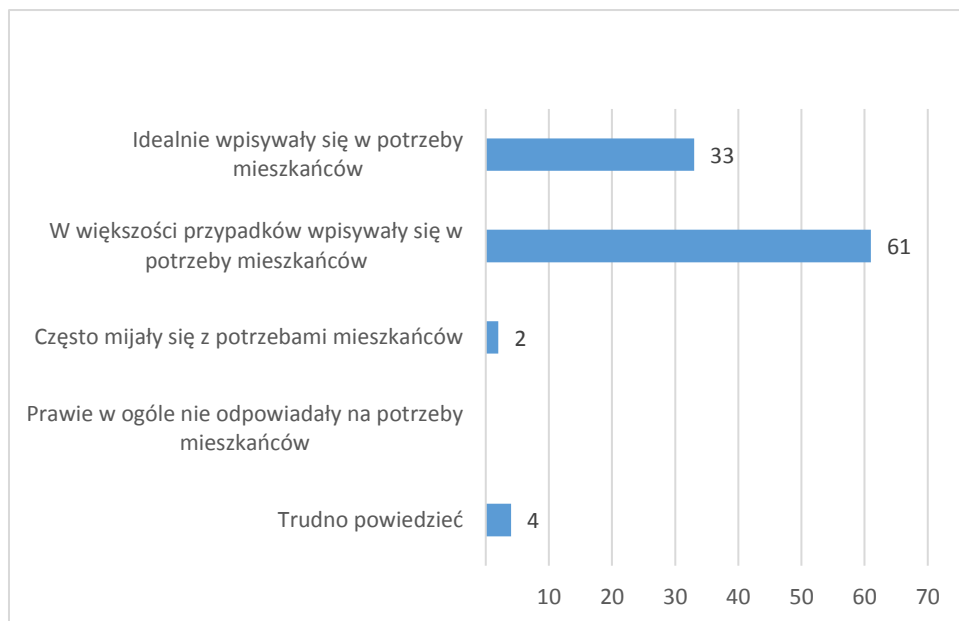

Źródło: badania własne

94% badanych uważa, że nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców, z czego co trzeci ze wszystkich odpowiadających twierdzi, że wpisywały się one w potrzeby lokalnej społeczności idealnie.

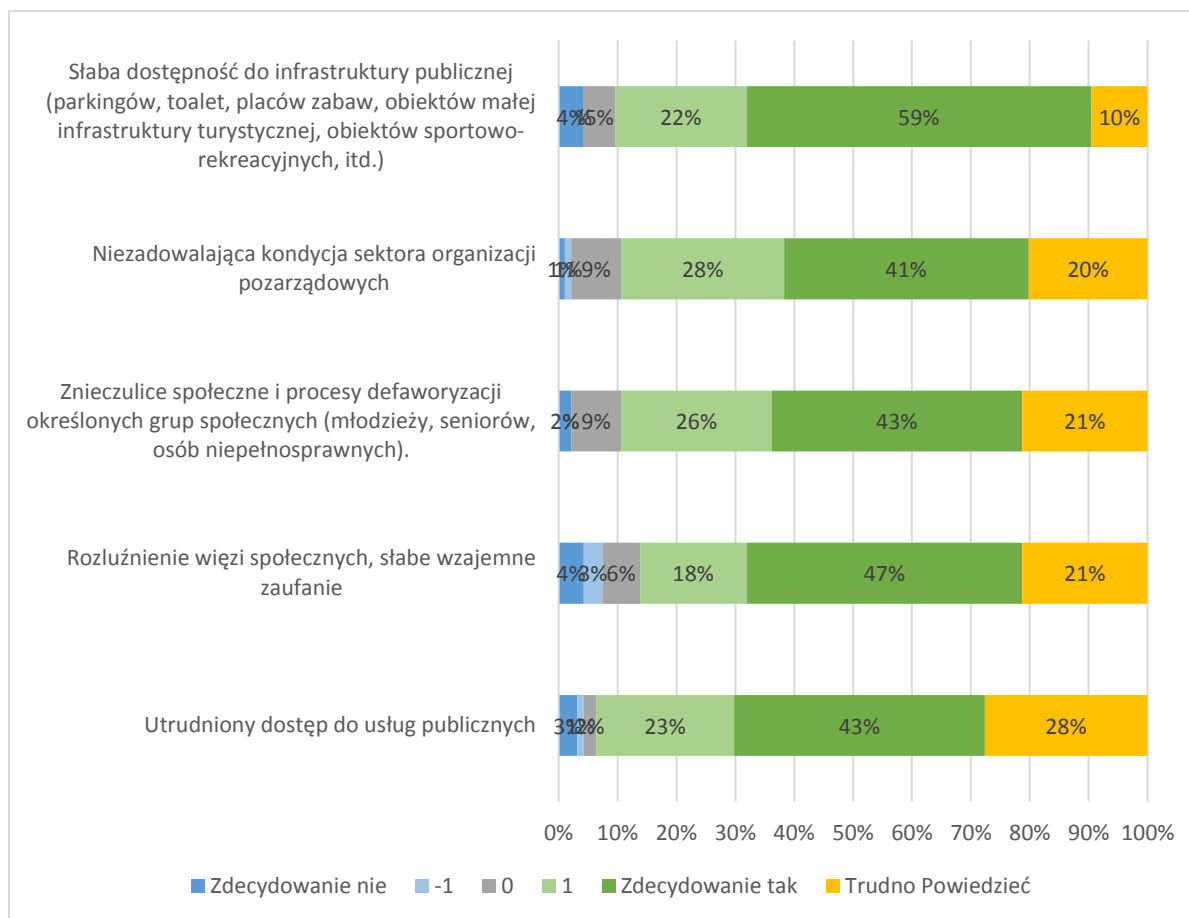
Wykres 21. Czy nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców?

Źródło: badania własne

Według ankietowanych realizowane w LGD nabory wniosków najbardziej pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych ze słabą dostępnością do infrastruktury publicznej (81% odpowiedzi "zdecydowanie tak", "raczej tak"). 69% uważa, że dzięki nim poprawiła się kondycja sektora organizacji pozarządowych, a 68% – że osłabiły się znieczulice społeczne i procesy defaworyzacji określonych grup społecznych. Nabory wniosków realizowane w LGD zapobiegły ponadto rozluźnieniu więzi społecznych (65% wskazań) i przyczyniły się do poprawy dostępu do usług publicznych (66% wskazań).

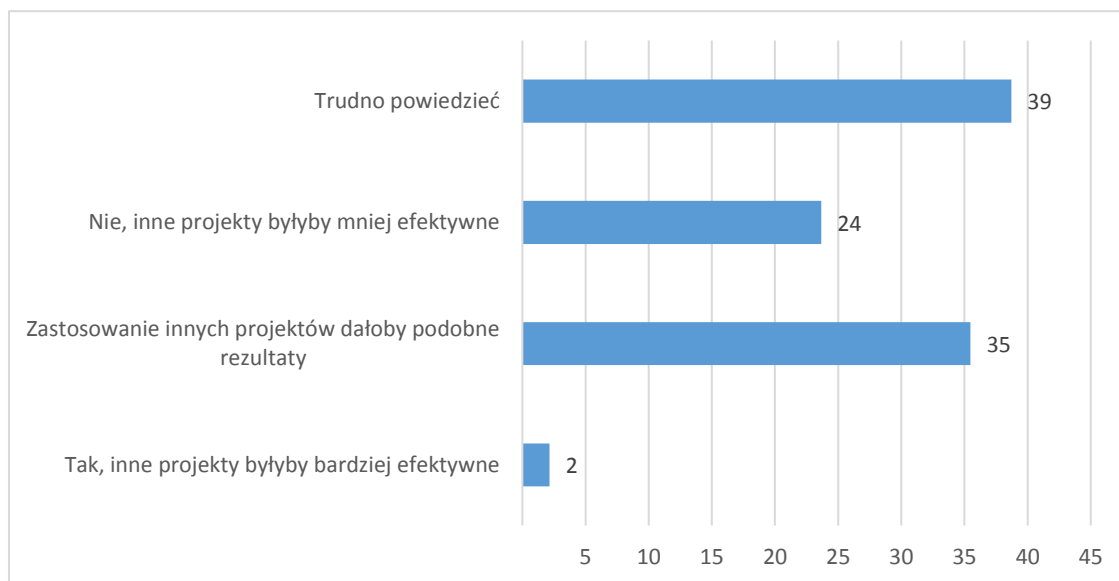
Wykres 22. Czy realizowane w LGD nabory wniosków pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych z:

Źródło: badania własne

39% osób nie wie, jak odpowiedzieć na pytanie czy za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty. 35% odpowiadających uważa, że tak, a 2% – że inne projekty byłyby bardziej efektywne. Przeciwnie zdanie w tej kwestii na 24% ankietowanych.

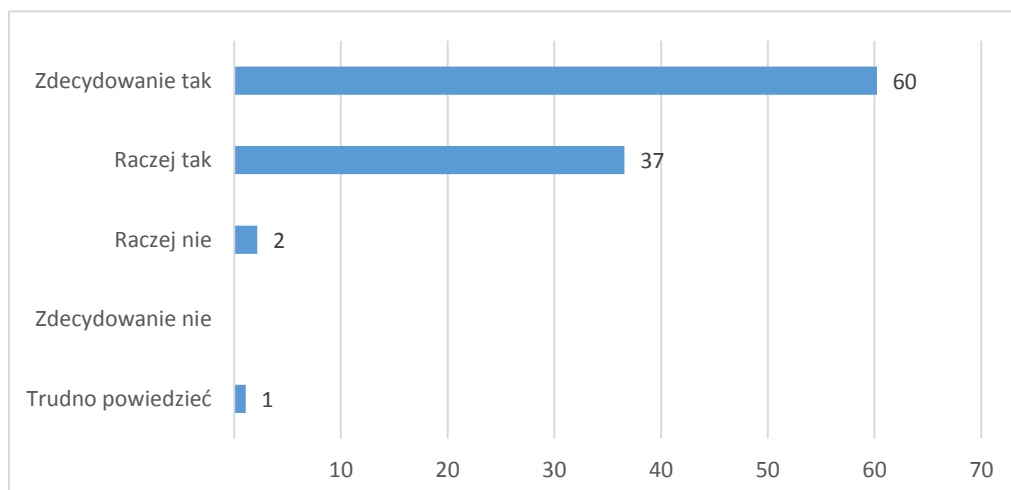
Wykres 23. *Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?*

Źródło: badania własne

Zdecydowana większość odpowiadających uważa, że środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane z korzyścią dla społeczności, z czego 60% wszystkich badanych twierdzi, że zdecydowanie tak było.

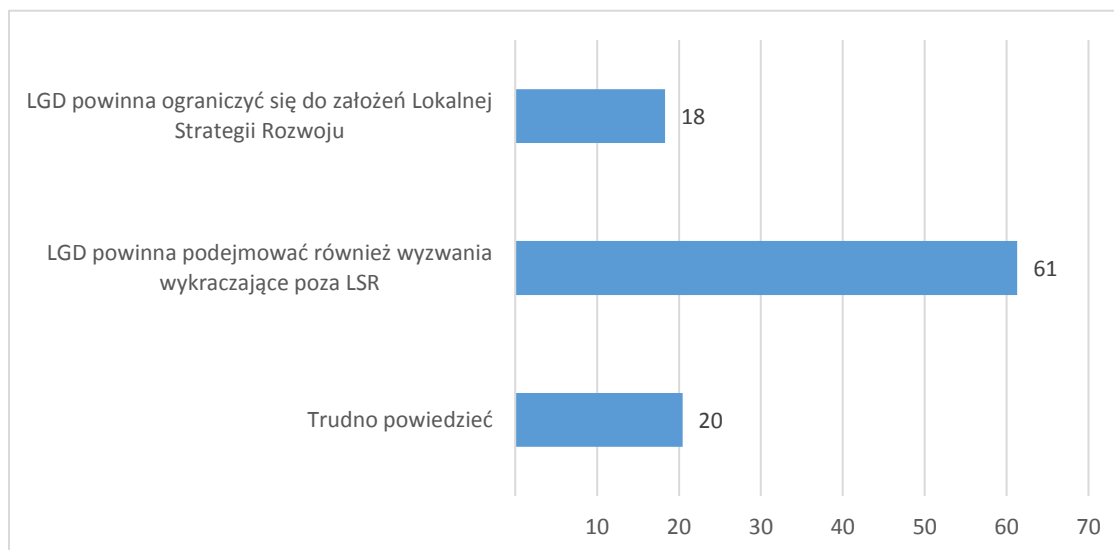
Wykres 24. *Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)?*

Źródło: badania własne

LGD powinna podejmować również działania wykraczające poza Lokalną Strategię Rozwoju – takiej opinii jest 61% respondentów. Według 18% odpowiadających, Lokalna Grupa Działania powinna ograniczyć się do założeń LSR, natomiast 20% ma trudności z zajęciem stanowiska w tej kwestii.

Wykres 25. Czy Pana(i) zdaniem LGD powinna podejmować dodatkowe działania aby rozwiązywać problemy społeczne mieszkańców obszaru LGD?

Źródło: badania własne

Doradztwo biura LGD

Stowarzyszenie „Polesie” świadczy indywidualne usługi doradcze dla potencjalnych beneficjentów. Zaplanowany jest proces oceny jakości świadczonego doradztwa. Po świadczonej usłudze doradczej w Biurze LGD, wnioskodawca proszony jest o wypełnienie ankiety. W ankiecie znajdują się pytania o ogólną ocenę, wypełnienie oczekiwań, zrozumiałość przekazanych informacji, godziny urzędowania, użyteczność przekazanej wiedzy.

W latach 2016 – 2021 Stowarzyszenie udzieliło 427 usług doradczych. Na podstawie 199 wypełnionych ankiet można z dużą dozą pewności wskazać na wysoką jakość świadczonych usług. Wyniki średnioroczne wskazują, że najczęstszą oceną jest najwyższa możliwa „5”, a najniższe wyniki otrzymał wymiar, godziny urzędowania, „4,6”.

Tabela 11. Doradztwo w liczbach

Rok	Liczba udzielonego doradztwa	Liczba ankiet dotycząca zadowolenia z jakości doradztwa	Doradztwo spełniło moje oczekiwania	Informacje zostały przekazane w jasny i zrozumiały sposób	Godziny urzędowania i obsługi	Użyteczność przekazanej wiedzy	Ogólna ocena jakości usług
			(Średnia ocen od 1 do 5)	(Średnia ocen od 1 do 5)	(Średnia ocen od 1 do 5)	(Średnia ocen od 1 do 5)	(Średnia ocen od 1 do 5)
2016	92	40	4,7	5	4,6	5	4,8
2017	74	23	5	5	5	5	5
2018	79	21	5	5	4,8	5	5
2019	40	24	5	5	5	5	5
2020	11	11	5	5	5	5	5
2021	82	47	5	5	4,7	4,8	5
2022	49	33	5	5	5	5	5
suma	427	199					

Źródło: dane LGD

Plan komunikacji i plan szkoleń

Na podstawie aktualnego Planu Szkoleń dla członków Rady i pracowników Biura LGD na lata 2016 – 2021 wynika, że zorganizowano 9 szkoleń (czas trwania pojedynczego szkolenia 6 – 8 godzin). Szkolenia obejmowały cztery obszary tematyczne, zasady wdrażania LSR, wypełnianie dokumentacji aplikacyjnej i rozliczeniowej, zasady wyboru projektów, monitoring i ewaluacja LSR. Każdorazowo uczestnik szkolenia otrzymywał certyfikat potwierdzający udział.

Naczelną zasadą Planu Komunikacji jest przekazywanie potencjalnym beneficjentom a następnie beneficjentom, w tym grupom defaworyzowanym oraz osobom niepełnosprawnym w odpowiednim czasie, z odpowiednim wyprzedzeniem rzetelnej i wystarczającej informacji; potencjalni beneficjenci otrzymają pełną informację dającą dobre podstawy do podjęcia decyzji, co do udziału w konkursach, w tym informacje dotyczące kryteriów wyboru projektów oraz informacje o zobowiązaniach wynikających z podpisania umowy dotacyjnej; beneficjenci otrzymają kompleksową informację pozwalającą im na sprostanie wymaganiom realizacji projektu oraz informację na temat ewentualnych zmian, jeśli takie zmiany mają miejsce. Do celów komunikacji należy zapewnienie potencjalnym wnioskodawcom łatwego dostępu do informacji, wspieranie beneficjentów w wykorzystaniu środków, wsparcie beneficjentów w procesie przygotowania i realizacji projektów, upowszechnianie mechanizmów współpracy z partnerami społecznymi i gospodarczymi oraz środowiskami opiniotwórczymi, podnoszenie wiedzy i kompetencji beneficjentów w zakresie realizacji zadań programu i wykorzystania środków, zapewnienie prawidłowego wdrożenia projektów przez beneficjentów zgodnie z wymogami Programu, włącznie z wdrożeniem planu informacji i promocji w ramach projektów, zapewnienie przejrzystości wydatkowania środków publicznych.

Efekty działań komunikacyjnych i wskaźniki, w latach 2016 – 2021, przedstawiają się następująco: wydano 54 tys. sztuk kwartalnika *Z życia Polesia* (to broszura informacyjna nt. działań LGD), opublikowano 145 ogłoszeń na stronach internetowych, 12 sztuk ogłoszeń o naborach prasie lokalnej, 282 osoby uczestniczyły w spotkaniach i spotkaniach ewaluacyjnych, wydrukowano i rozwieszono 720 plakatów, odbyło się 60 spotkań informacyjnych i ewaluacyjnych.

Funkcjonowanie organów – Zarząd, Rada, Walne Zebranie Członków

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Polesie” liczy 64 członków zwyczajnych. W podziale na sektory podziela przedstawia się następująco: sektor publiczny 11 członków (17,19%), sektor gospodarczy 13 członków (20,31%), organizacje 17 członków (26,56%), mieszkańcy 23 członków (35,94%).

W latach 2016 – 2021 pięcioosobowy Zarząd spotkał się 38 razy. Odbyło się 6 spotkań Walnego Zgromadzenia Członków. Piętnastoosobowa Rada LGD spotykała się 27 razy.

Tabela 12. Funkcjonowanie organów

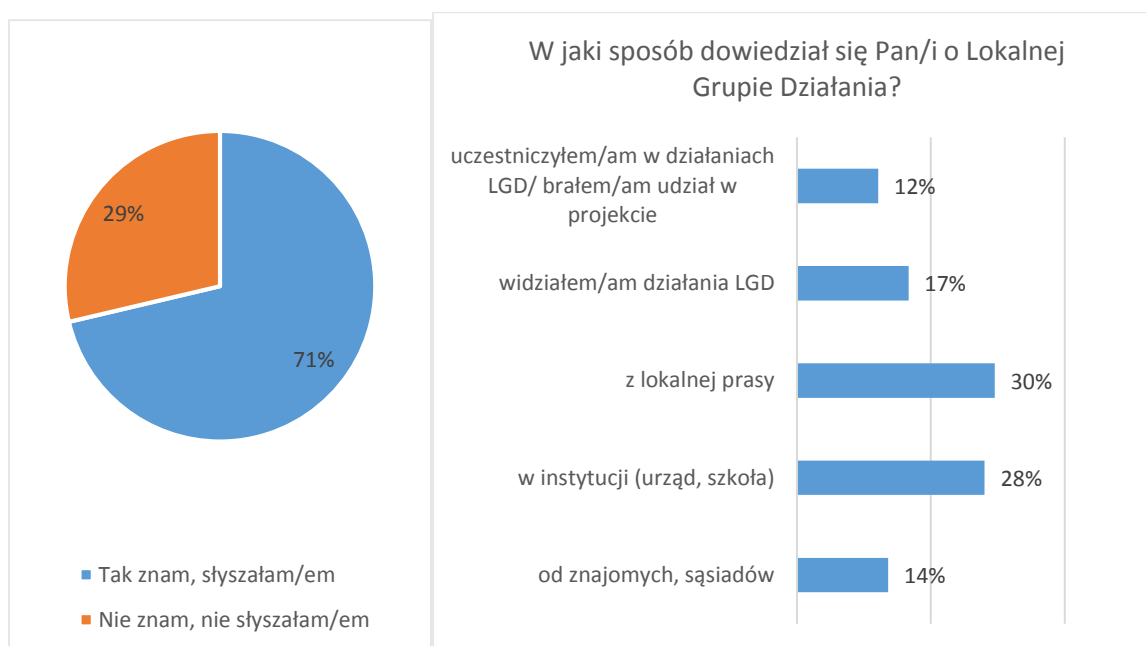
	Posiedzenia Zarządu LGD	Posiedzenia Rady LGD	WZC
2016	5	2	1
2017	6	6	1
2018	12	7	1
2019	5	7	1
2020	4	4	1
2021	6	1	1
suma	38	27	6

Źródło: dane LGD

Rozpoznawalność LGD

Prawie trzy czwarte ankietowanych mieszkańców zna Lokalną Grupę Działania Polesie. Najczęstszym źródłem tej wiedzy są instytucje takie jak urząd czy szkoła oraz lokalna prasa. 29% osób spośród tych, którzy zadeklarowali znajomość LGD uczestniczyli w działaniach Stowarzyszenia lub widzieli takie inicjatywy.

Wykres 26. Czy zna Pan/i Lokalną Grupę Działania Polesie?

Źródło: dane LGD

Inne działania LGD

W ramach działań aktywizujących mieszkańców przeprowadzono w różnych miejscowościach obszaru warsztaty kuchni regionalnej (2018 – 2019). W roku 2020 podjęto działania z zakresu dziedzictwa kulturowego obszaru – zorganizowano warsztaty z zakresu tradycji w strojach i zwyczajach kultywowanych niegdyś na tym obszarze jak: „zrękowiny”, „oczepiny”, „szczodraki”, „kusak” i inne.

W latach 2020-2021 odbył się także cykl warsztatów stacjonarnych i wyjazdowych poświęcony integracji społeczeństwa lokalnego: Nasze pasje – nasze działania. Wśród zorganizowanych warsztatów znalazły się: warsztaty arteterapii – różnorodnych technik rękodzielniczych tradycyjnych i współczesnych, pokazy kosmetyczne/zielarskie w oparciu o naturalne produkty pochodzenia roślinnego, warsztaty historyczne z udziałem stowarzyszenia kultywującego tradycje szlacheckie czasów Jana III Sobieskiego. Odbyła się także wizyta w zrekonstruowanym średniowiecznym grodzie, gdzie przybliżone zostały podstawy życia na tym terenie w czasach powstawania pierwszych ludzkich osad, a także tradycje rzemieślnicze: kowalskie, bednarskie, zduńskie, plecionkarskie itp., z połączeniem ze współczesnymi trendami stylu typu boho.

Od 2016 LGD wydaje kwartalnik pt: „Z życia Polesia”. Jest to publikacja, która między innymi przedstawia dobre praktyki różnych organizacji, jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, przedsiębiorców itp., które stanowią inspirację dla innych. Wśród wydawnictw znalazł się także dwujęzyczny przewodnik kajakowy w ramach projektu współpracy: „Kajakiem po rzece Wieprz” oraz przewodniki kucharskie: „Smaki ziemi

Puchaczowskiej”, „Kuchnia Polska”. Książki są podsumowaniem cyklu warsztatów wystaw i innych wydarzeń lokalnych, służących propagowaniu zdrowej żywności w oparciu o produkty sezonowe pozyskiwane na obszarze LGD, a także łączeniu kuchni tradycyjnej ze współczesną.

W zakresie promocji dziedzictwa kulturowego okolicy zostały wydane przewodniki po miejscach ciekawych historycznie: „Sosnowica nasza Mała Ojczyzna – w drodze do wolności”, „Gmina Puchaczów – dobre miejsce”; „Wspólne działania - łączą i integrują społeczność lokalną obszaru LGD Polesie”. Wydawnictwa promują walory przyrodnicze, kulturowe i historyczne obszaru LGD Polesie ze szczególnym zwróceniem uwagi na aspekty tradycji w strojach, zwyczajach, kultywowanych do dziś na tym terenie, a także miejscach istotnych z punktu widzenia dziedzictwa historycznego.

LGD aktywnie brała udział w wydarzeniach i działaniach innych instytucji w całym okresie programowania, według kalendarza imprez instytucji kultury, samorządów, organizacji społecznych. Uczestniczyła także w Międzysektorowych targach współpracy, promujące LGD Polesie, w VIII Forum Kobiet Aktywnych (2016) - tradycja i obyczaje czyli powrót do Korzeni, w III Świącie chleba i makaronu (2017).

5.4. Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju

Realizacja rzeczowa

W ramach 3 celów ogólnych wyznaczonych w LSR zaplanowano 20 przedsięwzięć z 32 wskaźnikami produktu. LSR jest w trakcie realizacji, na koniec 2021 roku 6 wskaźników miało zerową realizację umów i płatności. 17 z 32 wskaźników ma realizację płatności wykonaną na poziomie minimum 100%. Na uwagę zasługuje realizacja przedsięwzięcia *Rozwijanie działalności gospodarczej*, którego jeden ze wskaźników *Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje* ma realizację umowy na poziomie niemal 400%.

Tabela 13. Realizacja rzeczowa – stan na 31.12.2021 r.

Przedsięwzięcie	Wskaźniki produktu	Jednostka miary	Stan docelowy	Realizacja (%)	
				Umowy	Płatności
Integrowanie społeczności lokalnej	Liczba wydarzeń/imprez	szt.	27	244,45	122,23
	Liczba godzin zajęć integracyjnych dla mieszkańców	h	1500	58,77	27,7
	Liczba godzin zajęć międzypokoleniowych z udziałem seniorów	h	300	233	103
Realizacja inicjatyw edukacyjnych	Liczba szkoleń	szt.	4	0	0
	Liczba wizyt studyjnych na temat ochrony środowiska i zmian klimatycznych	szt.	1	0	0

	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	1	100	100
	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	szt.	3	100	100
Budowanie partnerstw	Liczba szkoleń	szt.	4	0	0
Tworzenie nowych przedsiębiorstw	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	szt.	21	57,15	47,62
	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	17	70,59%	58,82%
Rozwijanie działalności gospodarczej	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	15	73,34	46,67
	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	3	366,67%	233,33
Zwiększanie kompetencji przedsiębiorców w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej	Liczba godzin grupowego doradztwa kompetencyjnego	h	160	0	0
Rozwijanie wydarzeń turystycznych	Liczba operacji polegających na wykreowaniu i realizacji nowych wydarzeń turystycznych	szt.	2	0	0
Ochrona środowiska naturalnego	Liczba operacji dotyczących oczyszczania lasów i terenów zielonych	szt.	2	0	0
Ochrona dziedzictwa kulturowego	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	szt.	3	166,66	166,66
Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno - rekreacyjnej	Liczba nowych elementów małej infrastruktury turystycznej	szt.	149	79,87	75,17
	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	19	63,16	57,9
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	1	100	100
	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	szt.	3	233,33	233,33
Poprawa jakości infrastruktury kultury	Liczba operacji dotyczących poprawy jakości infrastruktury kultury	szt.	14	64,29	64,29
Promocja markowych produktów i usług LGD "Polesie"	Liczba nowych kampanii promujących markę LGD "Polesie"	szt.	4	50	50
	Liczba publikacji promujących markę LGD "Polesie"	szt.	2	150	150
	Liczba wydarzeń/imprez	szt.	4	125	125
Informowanie o realizacji LSR LGD "Polesie"	Liczba kwartalników wydanych przez LGD "Polesie"	szt.	30	100%	66,66
Strona internetowa LGD "Polesie"	Liczba miesięcy w których aktualizowana będzie strona internetowa LGD "Polesie" w zakresie realizacji LSR	miesiąc	90	100%	73,33
Ułatwienie wymiany informacji między beneficjentami LSR	Liczba przeprowadzonych międzysektorowych targów współpracy	szt.	2	100%	100

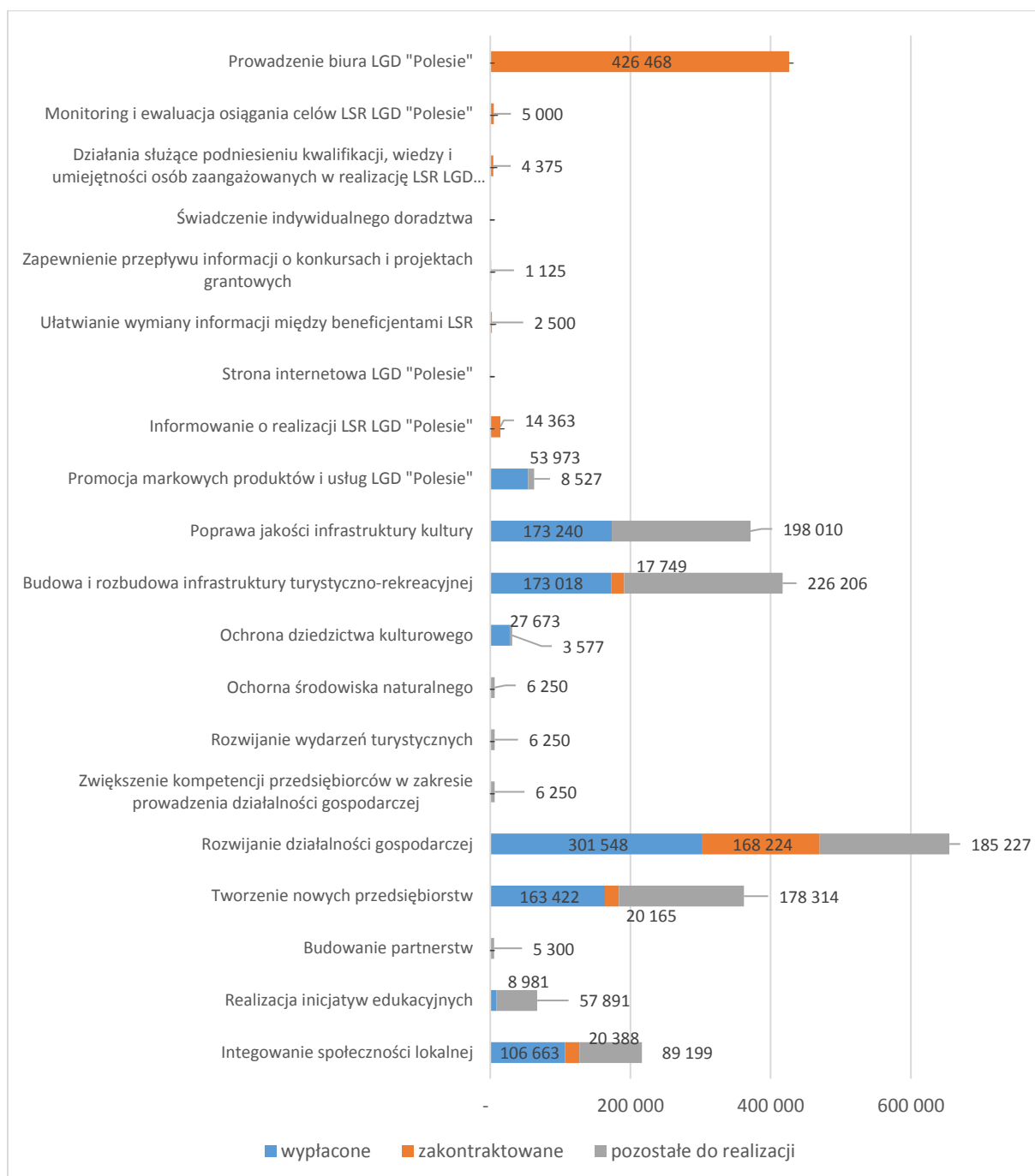
Zapewnienie przepływu informacji o konkursach i projektach grantowych	Liczba spotkań/wydarzeń adresowanych do mieszkańców	szt.	45	100%	124,45
Świadczenie indywidualnego doradztwa	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	szt.	90	100%	110
Działania służące podniesieniu kwalifikacji, wiedzy i umiejętności osób zaangażowanych w realizację LSR LGD "Polesie"	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników i organów LGD "Polesie"	osobodni	154	100%	105,2
Monitoring i ewaluacja osiągnięcia celów LSR LGD "Polesie"	Liczba okresowych badań ewaluacyjnych dotyczących osiągnięcia celów LSR LGD "Polesie"	szt.	4	100%	0
Prowadzenie biura LGD "Polesie"	Liczba miesięcy prowadzenia biura LGD "Polesie"	miesiące	105	100%	73,33

Źródło: dane LGD

Postęp finansowy

Najwięcej środków w EUR wypłacono w ramach przedsięwzięcia *Rozwijanie działalności gospodarczej* (302 tys. EUR) oraz *Poprawa jakości infrastruktury kultury* (173 tys. EUR). Najwięcej środków pozostałych do realizacji ma *Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej* (226 tys. EUR).

Wykres 27. Realizacja finansowa w EURO – stan na 31.12.2021 r.

Źródło: dane LGD

Opis projektów współpracy

LGD „Polesie” zrealizowało dwa projekty współpracy, międzynarodowy i krajowy. W międzynarodowym projekcie współpracy (2019) Leaderem projektu była LGD „Poleska Dolina Bugu”, a oprócz Stowarzyszenia wzięli w niej także udział partnerzy z Chorwacji. Celem projektu była wymiana doświadczeń w zakresie zarządzania ruchem turystycznym, ochrony

środowiska i sprzedaży bezpośredniej towarów. W ramach projektu została zrealizowana jedna międzynarodowa wizyta studyjna, wydano materiały informacyjno-promocyjne (Kieszonkowe mapy turystyczne, 15 tys. sztuk pocztówek). Mapy turystyczne były dystrybuowane w Porcie Lotniczym Lublin i na obszarze zaangażowanych w projekt LGD-ów. Podczas wizyty studyjno - szkoleniowej w Chorwacji przedstawiciele Stowarzyszeń z Polski zapoznali się ze specyfiką zarządzania ruchem turystycznych na obszarze Północnej Dalmacji.

Leaderem lokalnego projektu współpracy pt: „Rozwój i promocja turystyki kajakowej na rzece Wieprz”, o akronimie RozTurKaj (2019) była LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”, a partnerami 7 LGD z terenu woj. lubelskiego. Celem głównym projektu był wzrost znaczenia turystyki aktywnej w rozwoju gospodarczym Lubelszczyzny poprzez rozbudowę infrastruktury turystycznej i promocję turystyki kajakowej na rzece Wieprz. Celem szczegółowym – promocja dziedzictwa przyrodniczego obszaru. Projekt był skierowany do turystów – kajakarzy, przedsiębiorców, właścicieli agrokwater z obszarów LGD biorących udział w projekcie, lokalnej społeczności, samorządów i operatorów turystyki. W ramach projektu powstało 10 obiektów infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (przystanie kajakowe), zorganizowano 3 spływy kajakowe po rzece Wieprz, wydano 26 810 przewodników kajakowych tłumaczonych na język niemiecki i angielski, a także wykonano dwa filmy i dwie audycje radiowe służące promocji projektu. LGD Polesie w ramach projektu wykonało stanicę kajakową na rzece Wieprz w miejscowości Kijany. Wykonano również altanę drewnianą z miejscem do grillowania oraz powstała infrastruktura dla kajakarzy służąca zacumowaniu sprzętu oraz możliwości odpoczynku na trasie kajakowej.

6. Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze

Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli inny niż obszary poniżej)

Zakończenie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju przypadnie na 2024 rok. W raporcie ewaluacyjnym wykorzystano dane za 2021 roku. Na podstawie danych GUS i wyników badań satysfakcji można przypuszczać, że cele strategii zostaną osiągnięte, choć z perspektywy trudności ekonomicznych i sytuacji międzynarodowej zakładane wskaźniki realizacji dla celu ogólnego mogą być trudne do uzyskania.

Według danych GUS saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym spadło niemal o połowę w okresie 2016 – 2021. Aktualna wartość wskaźnika, liczba osób, które wyjechały z obszaru LGD w inne rejony Polski lub zagranicę a przyjechały do obszaru LGD z innych regionów Polski i zagranicy wynosi (-18 osób) a w 2016 wynosiła (-34 osób). W tym samym czasie wskaźnik migracji dla województwa lubelskiego wzrósł o 17% z liczby (-4067) do (-4766).

Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności na obszarze LGD wynosi 625 (średnia dla gmin) i jest wyższa o 14% od wartości z 2015 roku.

Szybko spada liczba osób korzystających z pomocy społecznej. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej (w procentach) w 2020 wyniósł 6,4% (średnia dla gmin LGD, brak danych za 2021 rok) i był o 40% niższy niż w 2015 roku (10,8%).

CEL OGÓLNY 1		Wzmocnienie kapitału społecznego LGD „Polesie”		
Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego I	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych sposób pomiaru
Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem	%	8,52	8,46	GUS

CEL OGÓLNY 2		Rozwój przedsiębiorczości na terenie LGD „Polesie”		
Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego II	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych sposób pomiaru
Podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON na 10000 ludności	Sztuka	532	535	GUS

CEL OGÓLNY 3		Wzrost atrakcyjności obszaru LGD „Polesie”		
Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego III	Jednostka miary	Stan początkowy 2016 rok	Plan 2024 rok	Źródło danych sposób pomiaru
Saldo migracji na obszarze gmin objętych LSR	Osoba	-33	-30	GUS

Ocena wpływu na kapitał społeczny

Największy wpływ na budowę kapitału społecznego wydają się mieć działania nakierowane na wspieranie organizacji pozarządowych – to te organizacje potrafią dobrze aktywizować mieszkańców oraz budują wspólnotę i ją integrują poprzez organizację spotkań, wyjazdów, konkursów, wystaw wspieranych przez LGD i mających miejsce w budynkach stworzonych czy odnowionych dzięki LGD.

LGD Polesie nie zdecydowało się na projekty grantowe, jest to realizowane przez projekty wspierane przez Urząd Marszałkowski i funkcjonuje dość dobrze, jednak w przyszłości LGD zamierza korzystać również z projektów grantowych, które być może lepiej aktywizują mniejsze podmioty i pozwalają uzyskać wsparcie również grupom nieformalnym.

Przedsiębiorczość

LGD powinno nadal wspierać przedsiębiorców, pozwala to na większe zróżnicowanie, poprawienie oferty lokalnych przedsiębiorców, pomaga rozpoczynać działalność osobom, które być może nie zdecydowałyby się na to bez wsparcia LGD.

Wydaje się, że lepiej sprawdza się wspieranie rozwoju istniejących przedsiębiorstw, widać, że fundusze im przyznane już przynoszą efekty również dla społeczności lokalnej. W przypadku firm rozpoczynających działalność pewnym problemem jest rozpoznawanie potrzeb rynku, nie zawsze okazuje się ono dobre, i to mimo spotkań konsultacyjnych, organizowanych w ramach LGD Polesie. W następnej LSR powinno to być też uwzględnione i na działalność doradczą należy zwrócić większą uwagę.

Turystyka i dziedzictwo kulturowe

LSR była nakierowana na rozwijanie turystyki i wydaje się, że LGD przyczyniło się do podniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru. Bardzo dobrze funkcjonują te nowopowstałe przedsiębiorstwa, które związane są z turystyką. Specyfika regionu, jego bogactwo przyrodnicze pozwala na rozwój działalności turystycznej i takie firmy powinny być nadal wspierane.

LSR kładła nacisk na promowanie dziedzictwa kulturowego i bardzo dobrze funkcjonowało to w połączeniu z rozwijaniem turystyki, jednak najpierw pandemia, a następnie wojna w Ukrainie nieco zahamowały ten rozwój. Widać, że powoli ta aktywność się odradza, nawiązywana jest współpraca między firmami turystycznymi a lokalnymi twórcami tradycyjnych, ludowych wyrobów rękodzielniczych czy kulinarnych.

We współpracy z sześcioma innymi LGD udało się stworzyć szlak kajakowy z nowymi stanicami, z informatorem dwujęzycznym, co przyczynia się do promocji turystycznej całego regionu.

Grupy defaworyzowane

Osoby niepełnosprawne - jedna ze zdefiniowanych w LSR grup defaworyzowanych – nie wykazywały większego zainteresowania działalnością LGD, być może w przyszłości należy położyć większy nacisk na dotarcie do nich z ofertą LGD, edukację, na skłonienie ich do podjęcia trudu zmiany. Bardzo dobrze na ofertę LGD zareagowała młodzież, czyli kolejna ze zdiagnozowanych w LSR grup defaworyzowanych. Wiele osób z tej grupy skorzystało ze środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

W przyszłości LGD też chce skierować swą ofertę do wymienionych wyżej grup defaworyzowanych, przy czym większy nacisk powinien być skierowany na młodzież szkolną, która wykazuje duże zainteresowanie ofertą LGD.

Innowacyjność

Kryterium innowacyjności, ważne i potrzebne, kierujące ku poszukiwaniu oryginalności, nie miało większego wpływu na wybór wspieranych projektów, w zasadzie wszystkie projekty deklarowały innowacyjność w jakimś obszarze i zakresie. Większość projektów nakierowana była na zaspokojenie potrzeb podstawowych, dotyczy to zwłaszcza biedniejszych gmin. Dopiero po ich zaspokojeniu można myśleć o czymś dodatkowym i innowacjach. Można mówić o innowacyjności w mikroskali, o odpowiadaniu na niezaspokojone wcześniej potrzeby lokalnych społeczności i w takim zakresie wspierane projekty były innowacyjne.

Projekty współpracy

Realizowany przez LGD Polesie projekt współpracy z kilkoma sąsiadującymi LGD zakończył się sukcesem, zrealizowano zaplanowany szlak kajakowy. Trzeba jednak przyznać, że taka współpraca w przyszłości powinna być ściślejsza i dotyczyć nie tylko wspólnego, ogólnego planowania, ale i lepszej współpracy przy realizacji projektów, tak, by np. powstała infrastruktura turystyczna była ujednolicona wizerunkowo na obszarze współpracujących LGD.

Ocena funkcjonowania LGD

Udało się wypracować dobrze funkcjonujące standardy współpracy z samorządami i współpraca ta jest na bardzo wysokim poziomie, nawet zmiany personale w samorządach nie wpływają na nią negatywnie w dłuższym okresie. Należy podkreślić zaangażowanie i władz samorządowych, i poszczególnych samorządowców w działalność LGD.

Nieco gorzej wygląda współpraca z organizacjami pozarządowymi, być może związane jest to z rezygnacją LGD Polesie z mikrograntów – niestety, był to błąd i w nowej LSR będzie to uwzględnione tak, by skierować wsparcie również do organizacji sektora społecznego.

Współpraca z przedsiębiorcami nie zawsze jest na najwyższym poziomie. Najlepiej przebiega tam, gdzie widać aktywność samorządów i organizacji pozarządowych – w takich miejscach przedsiębiorcy chętnie i aktywnie współpracują z lokalnymi strukturami.

Wydaje się, że LGD powinna zintensyfikować działalność animacyjną i promocyjną, i na ten cel powinny być przeznaczone większe fundusze, tak by nie zamknąć się w czysto administracyjnej pracy a informować lepiej lokalną społeczność o możliwościach, jakie daje współpraca z LGD.

By skuteczniej realizować LSR wydaje się konieczne wprowadzenie narzędzi, które umożliwią lepszą komunikację zarówno z potencjalnymi beneficjentami jak i z całą społecznością obszaru LGD. Ważne, by przedstawiać LDG jako grupę ludzi, która może wesprzeć mieszkańców w różnoraki sposób.

Ocena procesu wdrażania

Realizacja finansowa LSR nie sprawiała większych problemów, w trudniejszych momentach można było liczyć na wsparcie gmin, zaangażowanych w pracę LGD.

Najpoważniejszą zmianą w LSR była rezygnacja z grantów i przeniesienie ich na projekty marszałkowskie. Realizacja rzeczowa nie sprawiała problemów, udało się osiągnąć pierwszy kamień milowy.

Procedury powinny zostać ujednoczone, co umożliwiłoby egzekwowanie niektórych wymagań i łatwiejszą ocenę projektów.

Procedury nie jawią się jako zbyt przyjazne, ale trzeba przyznać, że wnioskodawcy je znają. Niestety, formularze przygotowane przez ministerstwo nie są proste, ich wypełnienie nie zawsze jest łatwe, pojawiają się trudności z ich wypełnieniem, zdarzają się problemy techniczne.

Kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów, wydają się być dobrym narzędziem do oceny i są pozytywnie odbierane zarówno przez beneficjentów jak i przez oceniających projekty. Podczas oceniania projektów raz okazała się konieczna zmiana jednego z kryteriów tak, by umożliwić wybór najlepszych wniosków w naborze.

Katalog wybranych wskaźników okazał się przydatnym narzędziem, choć nie zawsze dało się go dostosować do szybko zmieniającej się sytuacji zewnętrznej – w pandemii trudno było organizować szkolenia czy konsultacje z seniorami, również pomoc rządowa, skierowana do grup 60+ sprawiła, że projekty LGD nie zawsze cieszyły się wśród tej grupy planowanym zainteresowaniem.

Wartość dodana podejścia LEADER

Wieloletnia działalność LGD znacząco wpływa na współpracę lokalnej społeczności. Udało się wypracować standardy działania, które ułatwiają współpracę między bardzo różnymi gminami – w ramach LGD Polesie funkcjonują i dobrze współpracują gminy miejskie i wiejskie, gminy biedne i bogate, których mieszkańcy mają z oczywistych względów różne potrzeby, co jednak nie zakłóca współdziałania. Dzięki LGD udało się nawiązać ściślejszą współpracę między samorządami a organizacjami pozarządowymi.

Stworzony dzięki LGD potencjał rozwojowy najlepiej wykorzystywany jest tam, gdzie prężnie działają organizacje pozarządowe, gdzie lokalna społeczność jest aktywna i zaangażowana. Istotne jest również zaangażowanie lokalnych samorządów – powstała infrastruktura najlepiej jest wykorzystywana tam, gdzie gmina partycypuje w kosztach jej funkcjonowania i utrzymania. Dotyczy to większości zrealizowanych projektów, należy jednak ze smutkiem zauważyć, że nie wszędzie to wykorzystanie wygląda wzorcowo.

Większość inwestycji, zrealizowanych z funduszy dostępnych dzięki LGD, jest specjalnie oznakowana i działalność LGD jest zauważana przez lokalną społeczność. Bardzo dobrym rozwiązaniem okazał się wydawany przez LGD kwartalnik, który, oprócz informowania o projektach zrealizowanych w ramach LGD, przedstawia również opisy projektów mogących być inspiracją dla przyszłych beneficjentów.

Projekty zrealizowane dzięki LGD dobrze odpowiadały na zdiagnozowane w LSR potrzeby mieszkańców. Przyszłą strategię będzie należało dostosować do zmieniających się potrzeb, jednak łącząc ją z rozwijaniem już zrealizowanych projektów.

Przyjęta w mijającym okresie Lokalna Strategia Rozwoju zakładała rozwój potencjału wytworzonego w poprzednim okresie programowania. Organizacje powstałe bądź reaktywowane dzięki działalności LGD chętnie korzystały ze wsparcia LGD, zgłaszały nowe projekty i znacząco wpływały na aktywizację mieszkańców. Powstałe inwestycje i projekty twórczo rozwijają projekty z poprzedniego okresu, działania wynikają jedne z drugich, kryterium komplementarności jest ważne i sprawdza się w działaniu.

Dodatkowe pytania badawcze:

Współpraca z Urzędem Marszałkowskim przebiegała bardzo dobrze w okresie realizacji, bez trudu udawało się uzyskać informacje i pomoc, współpraca z opiekunem była wręcz wzorcową. Nieco gorzej wygląda współpraca w trakcie przygotowywania nowej strategii, tu brakuje spotkań i szkoleń, trudno uzyskać pomoc.

Współpraca w ramach sieci LGD jest bardzo dobra i przydatna, zawsze można liczyć na pomoc w rozwiązywaniu trudniejszych kwestii.

7. Podsumowanie, wnioski i rekomendacje

Postęp rzeczowy i finansowy przebiega sprawnie. Cele są sukcesywnie osiągnane, a przedsięwzięcia są rozliczane. Jednym z utrudnień jest długi proces weryfikacji wniosków, co jest szczególnie problematyczne w czasie inflacji i niepewności gospodarczej. Opóźnienie między napisaniem wniosku, a podpisaniem umowy powoduje dezaktualizację kosztów i planów biznesowych, co może zniechęcić niektórych wnioskodawców. Dotyczy to także samorządów, gdzie koszty inwestycji szybko się zmieniają. Wpływ LGD na opóźnienia jest niewielki.

Stowarzyszenie efektywnie łączy trzy sektory: samorzady, organizacje pozarządowe i lokalnych liderów oraz sektor gospodarczy. Samorzady odgrywają kluczową rolę w LGD, realizując dużą część przedsięwzięć. Zapewniają również wsparcie w organizacji działań aktywizujących mieszkańców. Z kolei LGD stanowi dla gmin jeszcze jedną platformę komunikacji i integracji. Samorzady cenią sobie fundusze dostępne w LGD, ale raczej z perspektywy ich pewności niż wysokości. Organizacje pozarządowe i lokalni liderzy współpracują z LGD w ramach konkursów związanych z infrastrukturą i doposażeniem. Projekty te są zwykle prowadzone przy ścisłej współpracy z samorządami, zwiększając efektywność finansową przedsięwzięcia. Rezygnacja z projektów grantowych sprawiła, że organizacje pozarządowe straciły możliwości finansowania w skali niższej niż 50 tys. złotych, a nie wszystkie z nich są w stanie unieść finansowo takie zaangażowanie. Sektor gospodarczy traktuje fundusze LGD utylitarnie i po zakończeniu operacji nie kontynuuje współpracy. Wyzwaniem jest aktywizacja i angażowanie przedsiębiorców w funkcjonowanie LGD oraz wpisanie grantów w zakres działania LGD i kolejnym okresie programowania.

Poprawa jakości wniosków odbywa się przez szkolenia dla wnioskodawców i indywidualne doradztwo. Wnioskodawcy cenią sobie jakość porad i uważają to za ważny aspekt uzyskiwania wiedzy w procesie pisania wniosków. Niestety, skomplikowany charakter wniosków powoduje, że niektórzy wnioskodawcy korzystają z zewnętrznych ekspertów, co poprawia formalną jakość wniosków, ale nie przynosi jakości merytorycznej. Drugą metodą poprawy jakości jest selekcja wniosków przez Radę LGD. Zgodnie z kryteriami wyboru operacji, Rada decyduje, które wnioski są lepsze i bardziej obiecujące. To od decyzji Rady zależy, które wnioski zostaną zrealizowane i przyczynią się do osiągnięcia celów zapisanych w LSR. Kryteria stosowane w LGD są wysokiej jakości i pozwalają wybierać najlepsze wnioski. Niemniej jednak, utrzymanie wysokiej jakości kryteriów jest ważnym zadaniem dla władz LGD.

Biuro LGD odgrywa kluczową rolę w realizacji strategii. Pracownicy zajmują się zorganizowaniem naborów wniosków, udzielają porad, prowadzą szkolenia, pomagają Radzie w ocenie wniosków, zarządzają dokumentacją, realizują plany komunikacji i szkoleń, koordynują projekty współpracy, animują społeczność i organizują działalność organów statutowych LGD. Ich wysiłek i zaangażowanie zostaje docenione przez wnioskodawców i wyrażone w wysokich ocenach uzyskanych w ankietach i wywiadach indywidualnych. Władze

LGD powinny uznać wartość ich pracy i wspierać ich zarówno poprzez wsparcie materialne, jak i rozwijanie ich kompetencji i warunków pracy.

LGD prowadząc plan komunikacji, angażuje się w wiele form komunikacji. Mieszkańcy, członkowie LGD i wnioskodawcy doceniają możliwości bezpośredniego kontaktu z pracownikami biura oraz możliwość łatwego dodzwonienia się do biura. Wydawany, w tradycyjnej formie kwartalnik dotyczący funkcjonowania LGD, doskonale sprawdza się w społeczności ceniącej klasyczne formy komunikacji. Działania informacyjne Stowarzyszenia związane z naborami i aktywizacją koncentrują się na stronie www oraz stronach gmin partnerskich. Pod rozwagę władz LGD należy poddać możliwość reaktywacji profilu na jednym z portali społecznościowych by w pełni zapewnić komunikację z młodszymi mieszkańcami chętnie korzystającymi z tego narzędzia.

Biurokracja stanowi barierę w działaniu LGD. Procedury i wnioski są skomplikowane i nieprzyjazne dla wnioskodawców, co powoduje dodatkowe utrudnienia pracy dla kadry LGD. Pracownicy muszą zapewnić właściwą jakość wniosków, co wymaga szkoleń i doradztwa, co z kolei stanowi wyzwanie i obciążenie dla biura. Wszystko to powoduje, że pracownicy LGD tracą cenny czas na załatwianie dokumentów, a nie na aktywizację i animację społeczną. Brak ujednoczenia procedur pomiędzy poszczególnymi LGD jeszcze bardziej komplikuje sytuację, ponieważ pracownicy SW nie mogą standaryzować swojego podejścia i za każdym razem muszą uwzględniać odmienną procedurę poszczególnych LGD. Rekomendacja to uproszczenie procedur, ujednoczenie ich i zmniejszenie liczby dokumentów – wszystko to, leży niestety nie w kompetencjach LGD a instytucji zarządzających.

Ewaluacja końcowa wymagała od wszystkich członków Stowarzyszenia wyęźonej pracy. Krótki czas realizacji badań sprzyjał kumulowaniu działań. Niemniej wsparcie i zaangażowanie władz LGD, pracowników i członków LGD zapewniło sukces realizacji wszystkich założonych działań. Na koniec należy jeszcze raz podziękować wszystkim, którzy wnieśli wkład w powstanie tego opracowania, czy to poprzez przygotowanie dokumentów, zestawień, uczestnictwo w wywiadach grupowych i indywidualnych, czy też poprzez wypełnianie anonimowych ankiet.

8. Spis tabel i wykresów

Wykresy

Wykres 1.	Procent ankiet z poszczególnych gmin.....	12
Wykres 2.	W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?	21
Wykres 3.	W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „w ostatnich latach (od 2016 roku) warunki do życia w mojej gminie poprawiły się”?	21
Wykres 4.	Ocena gminy na wymiarach	22
Wykres 5.	Opinie na temat zaangażowania w funkcjonowania gminy.....	23
Wykres 6.	Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?	24
Wykres 7.	Czy rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania?.....	24
Wykres 8.	Powody zmiany miejsca zamieszkania	25
Wykres 9.	Czy Pan/i osobiście korzystał/a z infrastruktury / obiektów finansowanych ze środków unijnych, począwszy od 2016 r.?	25
Wykres 10.	Czy Pana/i zdaniem projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?.....	26
Wykres 11.	Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych, począwszy od 2016 r.?	26
Wykres 12.	Czy Pan/i zdaniem szkolenia, spotkania, festyny cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?	27
Wykres 13.	Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności?.....	28
Wykres 14.	Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania?	29
Wykres 15.	Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD	29
Wykres 16.	Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD	30
Wykres 17.	Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie Biura LGD w poniższych wymiarach	30
Wykres 18.	Skąd czerpie Pan/Pani informacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania?	31
Wykres 19.	Który z kanałów przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD byłby dla Pani/Pana najbardziej odpowiedni?	32

Wykres 20.	Skąd, przede wszystkim, czerpie Pan(i) informacje o potrzebach mieszkańców?	32
Wykres 21.	Czy nabory wniosków ogłaszane przez LGD odpowiadały na potrzeby mieszkańców?	33
Wykres 22.	Czy realizowane w LGD nabory wniosków pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych związanych z:.....	34
Wykres 23.	Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?	35
Wykres 24.	Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe przeznaczone na wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)?	35
Wykres 25.	Czy Pana(i) zdaniem LGD powinna podejmować dodatkowe działania aby rozwiązywać problemy społeczne mieszkańców obszaru LGD?	36
Wykres 26.	Czy zna Pan/i Lokalną Grupę Działania Polesie?	39
Wykres 27.	Realizacja finansowa w EURO – stan na 31.12.2021 r.	43

Tabele

Tabela 1.	Ludność ogółem	14
Tabela 2.	Saldo migracji w ruchu wewnętrznym i zewnętrznym	14
Tabela 3.	Udział ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem	15
Tabela 4.	Wskaźnik obciążenia demograficznego	16
Tabela 5.	Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności	16
Tabela 6.	Podmioty gospodarki narodowej ogółem.....	17
Tabela 7.	Podmioty wpisane do REGON na 10 tys. ludności	18
Tabela 8.	Podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym... ..	18
Tabela 9.	Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	19
Tabela 10.	Bezrobotni zarejestrowani ogółem	19
Tabela 11.	Doradztwo w liczbach	37
Tabela 12.	Funkcjonowanie organów	38
Tabela 13.	Realizacja rzeczowa – stan na 31.12.2021 r.....	40

9. Aneksy tworzone w toku realizacji badania

Narzędzia badawcze

9.1. Scenariusz wywiadu pogłębionego z wnioskodawcami/beneficjentami:

1. Jak wnioskodawca dowiedział się o konkursie, skąd pochodzi wiedza o LGD i jak jest ona znacząca;
2. Pomysł na projekt - skąd pochodził, czy ktoś pomagał w konceptualizacji, czy wynajmowano firmę lub osobę do pomocy w opracowaniu wniosku;
3. Zakres pomocy ze strony LGD, doświadczenia związane z doradztwem;
4. Znajomość wniosku i procedury, trudności z wypełnianiem wniosku;
5. Ocena wniosku w LGD, doświadczenia i opinie o kryteriach oraz ocenie przez Radę LGD;
6. Proces administracyjny po dokonaniu wyboru operacji do dofinansowania;
7. Ogólna ocena kontaktów z LGD w czasie opracowania wniosku, oceny i wyboru oraz realizacji
8. Podejście kontrfaktyczne: czy jeszcze raz spróbowałby wnioskować do LGD;
9. Podejście kontrfaktyczne: czy zrealizował pomysł mimo braku dofinansowania (dla osób, które nie uzyskały dofinansowania)
10. Podsumowanie i ogólne opinie o trudnościach i dobrych stronach procesu.

9.2. Scenariusz wywiadu pogłębionego z przedstawicielami gmin:

1. Czy w Pana/Pani gminie ludzie są aktywni. Czy jest dużo organizacji pozarządowych?
  - a. Czy działania LGD w jakiś sposób wpływają na rozwój aktywności społecznej mieszkańców (kapitału społecznego)?
2. Czy ludzie są w tej gminie przedsiębiorczy. Czy dla rozwoju obszaru lepsze są środki na podejmowanie czy na rozwój działalności gospodarczej?
3. A jak już rozmawiamy o ludziach, którzy tu mieszkają. W jakiej grupie należałoby szukać ludzi, którzy sobie nagorzej radzą. Takich którzy wymagają najpilniejszej pomocy? (młodzież, seniorzy, niepełnosprawni)
4. Jeśli chodzi o kulturę i turystykę. Czy działania LGD jakoś wpłynęły na rozwój obszaru w tej dziedzinie?
5. Przejdźmy teraz do tego jak działa LGD. Jak wygląda komunikacja i współpraca pomiędzy gminami a LGD.
6. Czy ta współpraca pozwala działać efektywnie? Jak duży wpływ na to co robi i jak działa LGD mają władarze gmin partnerskich?
7. Czy LGD dobrze widać w gminach. Czy pojawia się na dożynkach, organizuje konkursy, wyjazdy. Czy mieszkańcy wiedzą, że taka organizacja działa tu na obszarze.
8. W czym należałoby szukać największej zalety istnienia LGD?
9. Czy jest coś co można by poprawić w działaniach LGD?

9.3. Ankieta kierowana do wnioskodawców, beneficjentów i członków LGD

Ocena funkcjonowania LGD

Szanowni Państwo,

głównym celem funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania była realizacja wspólnie opracowanej z Mieszkańcami (Państwem) Lokalnej Strategii Rozwoju. Strategia ta realizowana jest przez szereg działań własnych LGD oraz Państwa projekty finansowane w ramach programu PROW.

W ramach podsumowań realizacji programu oraz wypełniając zapisy zawarte w LSR przygotowaliśmy ankietę, o której wypełnienie Państwa prosimy. Zarówno podczas tworzenia dokumentu jak i teraz Państwa zdanie jest dla nas niezmiernie istotne.

Prezes LGD

1. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania? LGD działa:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Bardzo dobrze
2. Raczej dobrze
3. I dobrze i źle
4. Raczej źle
5. Bardzo źle
6. Trudno powiedzieć

2. Proszę ocenić funkcjonowanie Biura LGD

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
1.	Godziny pracy biura LGD są dogodne dla klientów				
2.	Strona internetowa zawiera aktualne informacje				

3.	Odpowiedzi na wiele pytań można uzyskać telefonując do biura LGD				
4.	Łatwo umówić się na spotkanie z pracownikami biura LGD				

3. Proszę ocenić poniższe zdania dotyczące Biura LGD

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam
1.	Pracownicy mają wiedzę odpowiednią do wykonywanej pracy				
2.	Pracownicy z zaangażowaniem wykonują swoje obowiązki				
3.	Pracownicy udzielają rzetelnych informacji i porad				
4.	Pracownicy są mili i uprzejmi				

4. Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie Biura LGD w poniższych wymiarach:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Bardzo źle	-1	0	1	Bardzo dobrze	Trudno powiedzieć
1.	inspirowanie działań na rzecz rozwoju LGD						
2.	funkcjonowanie w zakresie spraw administracyjnych,						
3.	funkcjonowanie w zakresie spraw finansowych LGD						
4.	funkcjonowanie w zakresie spraw organizacyjnych						
5.	prowadzenie doradztwa						
6.	organizacja naborów wniosków						
7.	pozyskiwanie dodatkowych funduszy zewnętrznych						

8.	informowanie członków LGD o funkcjonowaniu LGD						
9.	przewodzenie działań informacyjnych i promocyjnych dla mieszkańców						
10.	współpraca z innymi LGD						
11.	współpraca z Urzędem Marszałkowskim i Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa						
12.	przewodzenie monitoringu realizacji LSR						

5. Skąd czerpie Pan/Pani informacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania? **Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 najważniejsze kanały pozyskiwania informacji**

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Bezpośrednie kontakty z Władzami LGD
2. Bezpośrednie kontakty z pracownikami Biura
3. Walne zebranie członków
4. Oficjalna strona internetowa LGD
5. Newsletter ze strony LGD
6. Informacje wysyłane pocztą elektroniczną (e-maile)
7. Ogłoszenia na tablicach informacyjnych w miejscowościach na terenie LGD
8. Portale społecznościowe
9. Ulotka informacyjna rozpowszechniana na obszarze LGD
10. Szkolenie dla potencjalnych beneficjentów
11. Informacja bezpośrednia w siedzibie (biurze) LGD
12. Inne sposoby. Jakież? .....

6. Który z kanałów przekazywania informacji zwrotnej od społeczności do LGD byłby dla Pani/Pana najbardziej odpowiedni? **Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.**

Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.

1. Ankieta papierowa
2. Ankieta elektroniczna
3. Kontakt bezpośredni z przedstawicielem LGD

4. Kontakt mailowy
5. Kontakt telefoniczny
6. Kontakt poprzez portal społecznościowy (np. czat z pracownikiem LGD)
7. Panel dyskusyjny po zakończeniu szkoleń i spotkań (możliwość zadawania pytań, zgłaszania uwag)
8. Inny, jaki? .....

7. Skąd, przede wszystkim, czerpie Pan(i) informacje o potrzebach mieszkańców? **Proszę wskazać nie więcej niż 3 najważniejsze źródła.**

Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.

1. Z własnego doświadczenia
2. Z rozmów z mieszkańcami
3. Z rozmów z samorządowcami, członkami organizacji pozarządowych itp.
4. Z mediów (lokalna prasa, telewizja, radio)
5. Z Internetu (portale, wortale, fora dyskusyjne)
6. Z badań społecznych i analiz gospodarczych
7. Z innych źródeł (jakich?) .....

8. Czy konkursy ogłaszane przez Lokalną Grupę Działania odpowiadały na potrzeby mieszkańców?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Idealnie wpisywały się w potrzeby mieszkańców
2. W większości przypadków wpisywały się w potrzeby mieszkańców
3. Często mijały się z potrzebami mieszkańców
4. Prawie w ogóle nie odpowiadały na potrzeby mieszkańców
5. Trudno powiedzieć

9. Jakie są najważniejsze problemy społeczne mieszkańców regionu LGD? Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

10. Czy konkursy rozpisane w LGD pomogły w rozwiązywaniu problemów społecznych?

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie nie	-1	0	1	Zdecydowanie tak	Trudno Powiedzieć
1.	Utrudniony dostęp do usług publicznych						
2.	Rozluźnienie więzi społecznych, słabe wzajemne zaufanie						
3.	Znieczulice społeczne i procesy defaworyzacji określonych grup społecznych (młodzieży, seniorów, osób niepełnosprawnych).						
4.	Niezadawalająca kondycja sektora organizacji pozarządowych						
5.	Słaba dostępność do infrastruktury publicznej (parkingów, toalet, placów zabaw, obiektów małej infrastruktury turystycznej, obiektów sportowo-rekreacyjnych, itd.)						

11. Czy istnieją działania społeczne, które nie zostały uwzględnione w strategii Lokalnej Grupy Działania? Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

12. Czy Pana(i) zdaniem środki finansowe uruchamiane przez Lokalną Grupę Działania zostały wydane efektywnie (z korzyścią dla społeczności)?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak

2. Raczej tak
3. Raczej nie
4. Zdecydowanie nie
5. Trudno powiedzieć

13. Czy Pana(i) zdaniem za pomocą innych projektów można byłoby osiągnąć podobne rezultaty?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak, inne projekty byłyby bardziej efektywne
2. Zastosowanie innych projektów dałoby podobne rezultaty
3. Nie, inne projekty byłyby mniej efektywne
4. Trudno powiedzieć

14. Czy Pana(i) zdaniem LGD powinna podejmować dodatkowe działania aby rozwiązywać problemy społeczne mieszkańców obszaru LGD?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. LGD powinna ograniczyć się do założeń Lokalnej Strategii Rozwoju
2. LGD powinna podejmować również wyzwania wykraczające poza LSR
3. Trudno powiedzieć

15. Proszę uzasadnić swoją opinię

Proszę odpowiedzieć własnymi słowami.

Proszę o podanie kilku informacji o sobie, wyłącznie w celach statystycznych

16. W której gminie Pan(i) mieszka?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Cyców

2. Ludwin
3. Łęczna
4. Puchaczów
5. Sosnowica
6. Spiczyn
7. Urszulin
8. Uścimów
9. Wierzbica

17. Płeć

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Kobieta
2. Mężczyzna

18. Do jakiej kategorii wiekowej może się Pan(i) zaliczyć?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. mam mniej niż 18 lat
2. od 18 do 30 lat
3. od 31 do 40 lat
4. od 41 do 50 lat
5. od 51 do 60 lat
6. mam więcej niż 60 lat

19. Jestem:

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Rolnikiem

2. Członkiem organizacji społecznej (stowarzyszenie, fundacja, związek zawodowy, klub sportowy)
3. Przedsiębiorcą
4. Ze środowiska (grupy) bez osobowości prawnej (koło gospodyń wiejskich, zespół ludowy, koło wędkarskie, koło hobbystów i inne)
5. Reprezentantem podmiotu z sektora publicznego (gmina, dom kultury, zakład opieki zdrowotnej)
6. Żadne z powyższych

Dziękujemy za wypełnienie ankiety

9.4. Ankieta kierowana do mieszkańców obszaru LGD

Poziom satysfakcji mieszkańców

Zapraszamy Państwa – mieszkańców naszego regionu do wyrażenia opinii na temat warunków życia w naszej gminie. Ankieta jest anonimowa a jej wyniki posłużą wyłącznie temu, aby dostosować Lokalną Strategię Rozwoju do potrzeb mieszkańców i regionu.

1. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie
6. Nie mam zdania

2. 2. W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „w ostatnim roku warunki do życia w mojej gminie poprawiły się”?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie
6. Nie mam zdania

3. Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Bardzo dobrze	Dobrze	Przeciętnie	Źle	Bardzo źle	Nie mam zdania
1.	Atrakcyjności turystycznej						
2.	Promocji dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki						
3.	Infrastruktury i oferty kulturalnej						
4.	Infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej						
5.	Infrastruktury drogowej						
6.	Zaangażowania mieszkańców w rozwiązywanie lokalnych problemów						
7.	Tożsamości mieszkańców z regionem						
8.	Działań i usprawnień na rzecz osób niepełnosprawnych						
9.	Działań na rzecz bezrobotnych						
10.	Działań na rzecz osób przed 34 rokiem życia						
11.	Działań na rzecz osób po 50 roku życia						
12.	Działań na rzecz kobiet						
13.	Możliwości zatrudnienia poza rolnictwem						
14.	Sprzyjających warunków dla przedsiębiorców i prowadzenia firmy						

4. Proszę ustosunkować się do poniższych stwierdzeń:

Proszę zaznaczyć odpowiedź w każdym z wierszy.

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	nie wiem
1.	Uczestniczę w wydarzeniach organizowanych w gminie (kulturalnych, rekreacyjno-sportowych, obchodach świąt etc.)					
2.	Biorę udział w przygotowywaniu gminnych wydarzeń (sam(a) albo w ramach grupy, do której należę)					
3.	Należę do stowarzyszenia/organizacji pozarządowej (stowarzyszenie, fundacja)					
4.	Należę do nieformalnej grupy społecznej (koła gospodyń etc.)					
5.	Mam możliwości, by wypowiadać się na temat ważnych zagadnień (dotyczących gminy i mojej miejscowości)					
6.	Jestem członkiem rady/komitetu (np. w szkole, klubie sportowym, przedsiębiorstwie)					
7.	Znam najważniejsze fakty historyczne dotyczące mojej miejscowości/gminy					
8.	Potrafię wskazać najważniejsze atrakcje turystyczne w okolicy					
9.	Na terenie mojej gminy mogą rozwijać się zawodowo					
10.	W mojej gminie powstaje wiele firm					
11.	W mojej gminie chętnie inwestują przedsiębiorcy					
12.	Na terenie mojej gminy są sprzyjające warunki dla turystów i osób przyjezdnych					

5. Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej Tak
3. Trochę tak/trochę nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie
6. Nie mam zdania

6. Czy rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. tak
2. nie

7. Jakie są powody?

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Trudny dostęp do edukacji
2. Trudny dostęp do instytucji kultury
3. Utrudniony dostęp do placówek opieki nad dziećmi
4. Brak perspektyw zawodowych
5. Powody osobiste/ rodzinne
6. Inne (jakie?) .....

8. 6. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z infrastruktury / obiektów finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak często
2. Tak, czasem
3. Trudno powiedzieć

4. Nie

9. Czy Pana/i zdaniem projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak
2. Ani tak, ani nie
3. Nie

10. 8. Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak często
2. Tak, czasem
3. Trudno powiedzieć
4. Nie

11. Czy Pana/i zdaniem projekty te cieszą się zainteresowaniem mieszkańców?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak
2. Trudno powiedzieć
3. Nie

12. Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności? (Prosimy o zaznaczenie „x” trzech najważniejszych)

Proszę zaznaczyć nie więcej niż 3 odpowiedzi.

1. Promocja obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych, turystyki
2. Infrastruktura i oferta kulturalna
3. Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna

4. Infrastruktura społeczna (świetlice, miejsca spotkań)
5. Infrastruktura drogowa
6. Aktywność społeczna mieszkańców (zaangażowania w sprawy lokalne)
7. Działania wzmacniające tożsamość mieszkańców z regionem
8. Działania wynikające z inicjatywy mieszkańców
9. Warunki życia osób niepełnosprawnych
10. Zmniejszenie liczby osób bezrobotnych
11. Zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem
12. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby przed 34 rokiem życia
13. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby po 50 roku życia
14. Działania umożliwiające podjęcie pracy przez kobiety
15. Działania ułatwiające założenia i prowadzenia działalności gospodarczej

13. Czy zna Pan/i Lokalną Grupę Działania Polesie?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Tak znam, słyszałam/em
2. Nie znam, nie słyszałam/em

14. W jaki sposób dowiedział się Pan/i o Lokalnej Grupie Działania?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. od znajomych, sąsiadów
2. w instytucji (urząd, szkoła)
3. z lokalnej prasy
4. widziałem/am działania LGD
5. uczestniczyłem/am w działaniach LGD/ brałem/am udział w projekcie

15. Status na rynku pracy:

Można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

1. Osoba (fizyczna, prawna lub inna) prowadząca działalność gospodarczą

2. Zatrudniony/a w rolnictwie
3. Zatrudniony/a poza rolnictwem
4. Uczący się/studiujący
5. Osoba bezrobotna
6. Inny typ, jaki? .....

16. Płeć:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Kobieta
2. Mężczyzna

17. Niepełnosprawność:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Osoba niepełnosprawna, posiadająca orzeczenie o niepełnosprawności
2. Osoba pełnosprawna

18. Wykształcenie:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. podstawowe
2. zasadnicze zawodowe
3. średnie
4. policealne
5. licencjat, inżynier
6. wyższe magisterskie
7. inne

19. Wielkość gospodarstwa rolnego:

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. nie posiadam gospodarstwa rolnego

2. do 5 ha
3. 6-10 ha
4. 11-20 ha
5. 21-50 ha
6. >50 ha

20. Wiek

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. mniej niż 18 lat
2. 18 do 24 lat
3. 25-34 lat
4. 35-50 lat
5. >50 lat

21. W której gminie Pan(i) mieszka?

Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź.

1. Cyców
2. Ludwin
3. Łęczna
4. Puchaczów
5. Sosnowica
6. Spiczyn
7. Urszulin
8. Uścimów
9. Wierzbica
10. inna gmina

Dziękujemy za wypełnienie ankiety

9.5. Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego

1. Wprowadzenie
  - a. Przedstawienie moderatora, opisanie celu badania, anonimowości uzyskanych odpowiedzi, konieczność nagrywania wywiadu z uwagi na późniejszą analizę wyników
2. Ocena wpływu na kapitał społeczny
  - a. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
  - b. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
3. Przedsiębiorczość
  - a. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
  - b. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe
  - a. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
  - b. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
5. Grupy defaworyzowane
  - a. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
6. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
  - a. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
7. Innowacyjność
  - a. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
  - b. Jak można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
8. Ocena funkcjonowania LGD
  - a. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwala na efektywną i skuteczną realizację LSR?
  - b. Jak jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
  - c. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?
9. Zakończenie spotkania

Czas trwania 120 minut